

**RUTAS DE
LA MEMORIA
OBRERA III**

La Ley de Memoria Democrática establece, como *deber ineludible* para fortalecer las virtudes cívicas y los valores constitucionales, conocer y divulgar la trayectoria y sacrificios de los movimientos colectivos y personas individuales que participaron en la lucha por sus derechos y por la libertad de todos.

En ese contexto, la reivindicación de la memoria obrera ocupa, en nuestra opinión, un lugar central por cuanto la lucha de quienes en los tiempos oscuros rompieron el silencio impuesto y se levantaron contra la injusticia y por la dignidad del trabajo fue clave en la reconstrucción de la razón democrática, articulando la defensa de sus reivindicaciones sociales y económicas con la demanda de libertades civiles.

Tales son los objetivos a los que, modesta pero decididamente, pretendemos contribuir desde la *Fundación de Estudios e Iniciativas Sociolaborales (FEIS)*, promovida por la Confederación Sindical de Comisiones Obreras del País Valenciano, mediante la publicación de una serie de *rutas de memoria obrera* que reivindicquen la centralidad de la lucha sindical en la conquista de la democracia y puedan utilizarse tanto de documentación complementaria para itinerarios urbanos como de guía docente en centros educativos, funciones ambas avaladas por la más reciente legislación en materia memorialista y educativa.

RUTAS DE LA MEMORIA OBRERA III

Pere Beneyto Calatayud
Alberto Gómez Roda
(coords.)

EDITA

PATROCINA

Colección Rutas de la Memoria Obrera
Serie Menor, 3

Colección Rutas de la Memoria Obrera
Serie Menor, 1

Dirección del proyecto editorial:

Ismael Saz Campos (Universitat de València)
Mar Esquembre Cerdá (Universidad de Alicante)
Odet Moliner García (Universitat Jaume I)

Coordinación y edición del volumen 3 a cargo de:

Pere Beneyto Calatayud
Alberto Gómez Roda

Autores:

Pere Beneyto Calatayud, Alberto Gómez Roda,
Carlos Salinas Salinas, Francisco Signes Martínez

Edita:

Fundación de Estudios e Iniciativas Sociolaborales

Patrocina:

Delegaciópn de memoria Democrática

Colabora:

Federació d'Educació de Comissions Obreres del País Valencià

Cartografía:

Institut Cartogràfic Valencià GVA

Fotografía de la cubierta:

Treballadora del tèxtil d'Ontinyent. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

Fotografía de la contracubierta:

Concentración de trabajadores de la construcción ante la CNS. Alicante, 25 febrero 1976.

Diseño: Espirelius

Imprime: La Imprenta CG

DL: V-1783/2026

ÍNDICE

5 PRESENTACIÓN

Pere J. Beneyto

10 LAS HUELGAS DE 1976 Y EL CONFLICTO DE LA MADERA EN VALENCIA

Pere J. Beneyto

40 ALICANTE, 1976: HUELGA DE LA CONSTRUCCIÓN

Carlos Salinas Salinas

62 TREBALL I MOVIMENT OBRER EN ONTINYENT I LA VALL D'ALBAIDA 1950-1980

Alberto Gómez Roda

104 TREBALL I MOVIMENT OBRER EN LA COSTERA I LA CANAL DE NAVARRÈS 1950-1980

Alberto Gómez Roda

162 MEMORIA OBRERA DE MACOSA: LA GRAN FACTORIA METALÚRGICA VALENCIANA

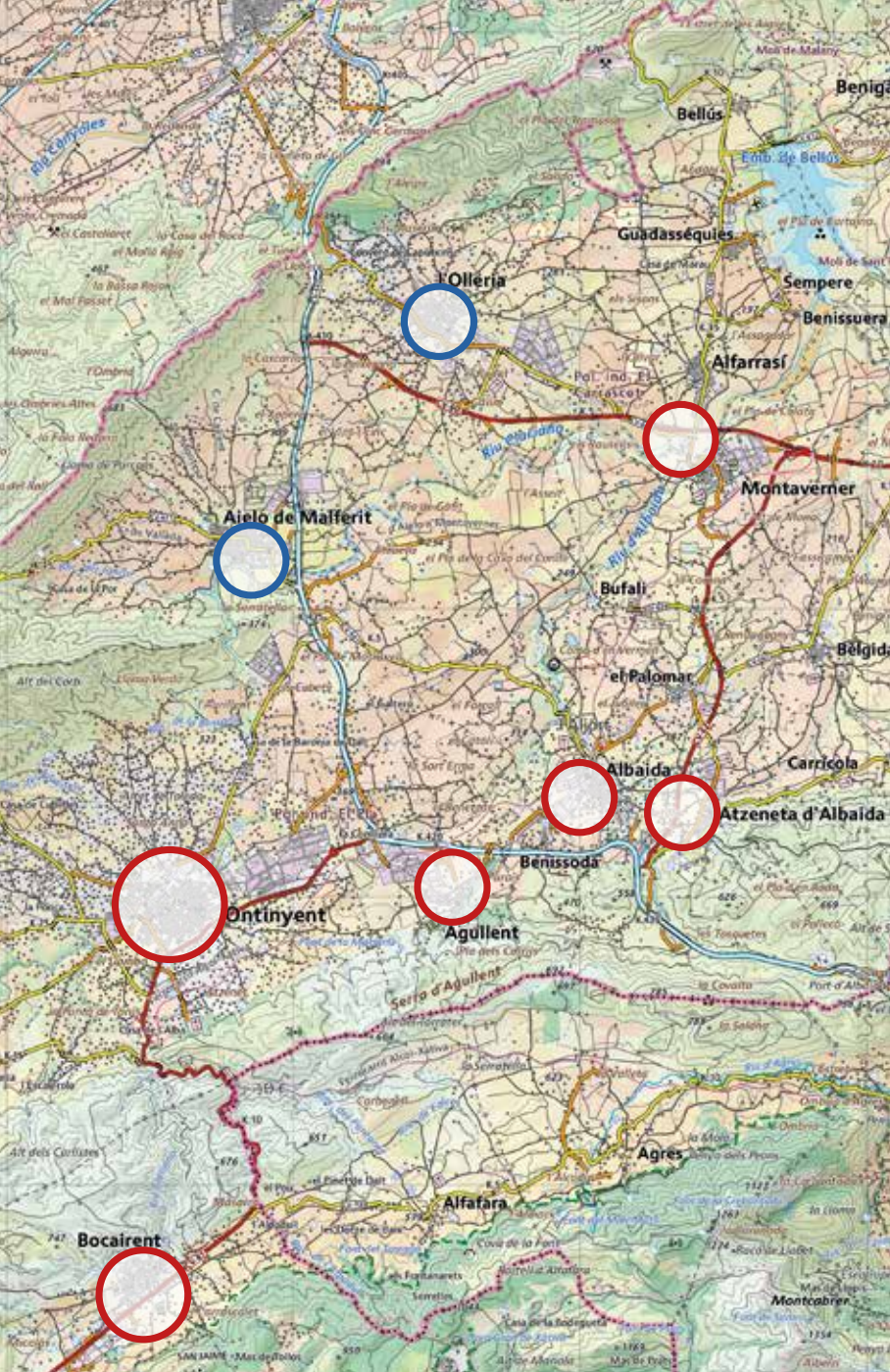
Francisco Signes Martínez

**TREBALL
I MOVIMENT
OBRER
EN ONTINYENT
I LA VALL
D'ALBAIDA
1950-1980**

Alberto Gómez Roda

LA VALL D'ALBAIDA

Ceràmica, vidre, construcció

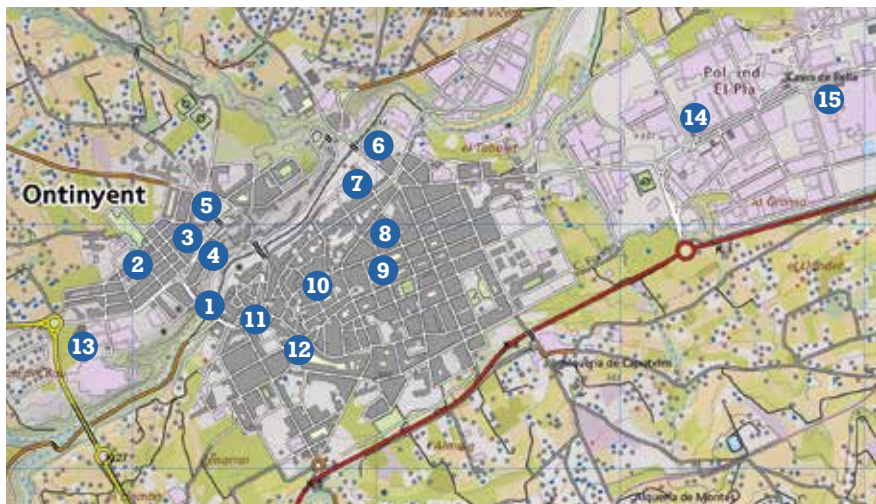
Aielo de Malfert
Olleria
Benigànim

Agricultura

La Pobla del Duc
Quatretonda
Llutxent

Indústria tèxtil

Bocairent
Ontinyent
Agullent
Albaida
Atzeneta d'Albaida
Montaverner

ONTINYENT

1.- Pont de Santa Maria	9.- Grup Simó
2.- Barri de Sant Rafael	10.- Plaça de Sant Domingo
3.- Parròquia de Sant Rafael	11.- Ajuntament
4.- Casetes de l'Ajuntament	12.- El Barranquet / Pça. Coronació (sindicats)
5.- Grup Ramón Llin	13.- Textil Mora
6.- Mantas La Paduana	14.- Manterol
7.- Museu Tèxtil (antiga Revert)	15.- Colortex
8.- CC El Teler (antiga Vidal & Sanz)	

1.- INDÚSTRIA, TREBALL I MOVIMENT OBRER

1.1.- LA VALL D'ALBAIDA INDUSTRIAL

Al segle XIX, el nucli industrial més important de la comarca era Bocairent, amb unes 15 fàbriques especialitzades en la producció de mantes de llana. Estable però prou estancat, cap a 1915 encara ocupava a Espanya un lloc preminent en el tèxtil llaner darrere els centres catalans, Alcoi i Béjar. En el primer terç del segle, Ontinyent fa el pas endavant com a capital comarcal i industrial tèxtil de la Vall. Abans de 1936 té una indústria moderna, diversificada i amb una dinàmica estructura empresarial. Llavors tots els telers són mecànics. Al voltant de 30 empreses ocupen entre 1000 i 1300 operaris en la fabricació de mantes, teixits de llana i cotó, tovalloles, gèneres de punt i confecció. Poques tenien una antiguitat directa o familiar anterior a 1900, la majoria van establir-se entre 1914 i 1936. Destaquen Tortosa y Delgado (1917), la Paduana (1918) i la fàbrica de gèneres de punt de Joaquin Torro (1923).

Si fabricants de Bocairent sempre havien tingut presència a Ontinyent, en els anys 20 i 30 diversos industrials alcoians es traslladen a la ciutat per motius sociolaborals. En 1935 funcionaven en Alcoi més de 1000 telers i 40 mil fusos de filatura, a Ontinyent 200 telers i 3000 fusos. Abans de la guerra comencen a despuntar també Albaida i Agullent com a nuclis industrials tèxtils. Destaca també la fàbrica de Martí Tormo en Montaverner-Alfarrasi, la futura Trovador. Cal destacar també la presència d'una significativa activitat industrial cerera en Albaida, vidriera en l'Olleria i ceràmica en Castelló de Rugat.

Des de setembre de 1936 fins a octubre de 1937, totes les fàbriques ontinyentines van estar col·lectivitzades i gestionades pels sindicats CNT-UGT. Des d'aleshores, fins a 1939, van funcionar com empreses privades amb comitès de control obrer. Després de la guerra, l'autarquia franquista va suposar dificultats, però també va garantir un mercat interior captiu. Així va afavorir els negocis dels fabricants tèxtils, en condicions de forta explotació d'una ma d'obra indefensa per la repressió i la prohibició dels sindicats. En la primera dècada de postguerra, el creixement industrial d'Ontinyent és espectacular: 1348 treballadors en 32 empreses (sense comptar confecció) en 1944, 1850 en 58 empreses en 1948 (1003 homes i 847 dones ocupades). Moltes es creen amb poc capital i modesta maquinària. Amb molt treball personal i familiar, algunes arriben a ser fàbriques importants. En definitiva, el procés d'industrialització d'Ontinyent es consolida entre 1915 i 1950.

En 1950, la major part de la població activa d'Ontinyent treballa en la indústria, sobretot en el tèxtil. En 1960 ja compta amb més de 100 empreses tèxtils que ocupen

[Dalt] Molí Fariner d'Agullent, referent de les indústries tradicionals de la comarca mogudes per energia hidràulica. A l'Olleria, els tradicionals forns de ceràmica i vidre es van transformar en fàbriques. Hui es pot visitar el seu interessant Museu del Vidre al Palau dels Marau o Casa Santonja.

Imatges actuals en Agullent de les dos vessants de la industrialització de les dècades de 1960/70: la fàbrica Gil Mas i un grup d'habitatges obrers al seu costat.

a prop de 4000 treballadors. En la dècada de 1970, la Vall d'Albaida tenia un 53% de la seua població activa ocupada en la indústria. Ontinyent representava en 1970 el 42% de l'ocupació industrial en la comarca, amb entre 4000 i 5000 persones dedicades al tèxtil de fabricació. La manta, que tenia bona col·locació en l'exportació, representava el 56% de la producció tèxtil, seguida per la tèxtil llar (18'1%), els estampats (11'1%), el filat de fibres de recuperació (8'3%) i el cotó (2%). En Bocairent i Atzeneta només es fabricaven mantes. A Albaida, la tèxtil llar (tovalloles i llençols) ocupava al 54'1% , mentre que el 28'7% treballava en les mantes. Alfarrasí es dedicava més a la tèxtil de la llar i Agullent als gèneres de punt.

FÀBRICACIÓ DE MANTES EN 1980 A LA VALL D'ALBAIDA

	EMPRESSES	OCUPACIÓ
Ontinyent	42	2.164
Bocairent	17	796
Albaida	4	116
Agullent	4	119
Adzeneta	1	142
Aielo	1	35
TOTAL	69	3.372

Font: Josep Gandia Calabuig

El segon sector industrial de la comarca eren les indústries artesanes de la CERÀMICA, vidre, cistelleria i els derivats de l'algeps i la calç hidràulica, que se situaven a l'Olleria, Benigànim i Aiello (vidre), l'Olleria i Castelló de Rugat (ceràmica), i Ràfol i Castelló de Rugat (materials per a la construcció). Predominaven les empreses mitjanes, només hi havia cinc grans: Trovador, del sector tèxtil llar, a Alfarrasí-Montaverner, amb 418 empleats; Paduana, de mantes, a Ontinyent, amb 324 obrers; a l'Olleria, de vidre, Joaquín Albiñana Mompó (324 obrers) i Vidrios de Levante (277 treballadors). Un altre sector en creixement posterior és el dels plàstics.

L'eix Bocairent-Ontinyent-Albaida-Agullent es consolida com un important districte industrial tèxtil amb forta orientació a l'exportació. Algunes de les fabriques més importants d'Ontinyent als setanta eren Paduana, Tortosa y Delgado, Joaquin Torró, Industrias Reunidas Jorda, Santonja, Perez Moltó, Gandía Blasco, José Mataix, Mora, Manterol, Manuel Revert y Aparicio. Des de finals dels seixanta, apareixen al cens empresarial importants fabriques d'estampació com Colortex o Estampados Sanchis. De totes les mencionades, sols segueix activa en l'actualitat Manuel Revert y Cia. S.A., ubicada a hores d'ara en Agullent. En la comarca destacaven Rasilan (Bocairent), Reig Marti (Albaida), Gil Mas (Agullent) o Marti Tormo-El Trovador (Montaverner). En general predominaven les xicotetes empreses. Al sector tèxtil tan sols un grupat superaven els 200 treballadors als anys 80: Colortex (prop de 500 persones ocupades), Paduana, Manterol, Mora, Estampados Sanchis, Gil y Mas o Trovador figuren entre les més grans.

VALOR DE LES EXPORTACIONS D'EMPRESSES DE LA VALL D'ALBAIDA EN 1981

EMPRESSES	MILIONS DE PESSETES
Mora SA	1.238
Paduana	489
Manuel Revert	1.100
Ontex	909
Vidal y Sanz	476
Santonja	415
Coromanta	562
Manterol	308
Emilio Satorre	303

Font: Josep Gandia Calabuig.

Un factor importantíssim per a la consolidació del sector va ser el pes dels mercats d'exportació. De manera especial les vendes a països àrabs. Nou fàbriques d'Ontinyent exportaven productes valorats en més de 300 milions de pessetes en 1981. Aquesta orientació exportadora explica que les conseqüències de la crisi del petroli en els 70 i al llarg de la dècada de 1980 en el tèxtil de la Vall foren menors que en altres comarques i sectors.

[Dalt] Panoràmica de 1957 des del Pont Nou de l'espai fabril configurat per les fàbriques de mantes de Gandia Blasco i l'antiga Paduana, a esquerra i dreta del Pont Nou, i la filatura Revert Nadal, actual Museu del Tèxtil valencià. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

[Baix] La Paduana amb la bandera dels Estats Units en 1959, amb motiu de la visita del president Eisenhower a Espanya. Després de la guerra es van teixir bones relacions comercials amb l'Espanya franquista. L'edifici de la fàbrica va ser enderrocat i el seu solar l'ocupa un àrea d'aparcament, mentre es manté en peu una part de les instal·lacions construïdes als anys 60 a l'altra banda de l'avinguda Sant Francesc. La Paduana fou la més emblemàtica de les fàbriques de mantes, creada pel líder tradicionalista Josep Simó en 1918, entre altres raons per donar ocupació a treballadors acomiadats per haver votat al seu partit. Mantes Mora, Rasilan o Reig Martí han sigut altres marques del tèxtil de la llar de la Vall d'Albaida molt conegudes. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

Diversos moments del procés de fabricació de mantes, el sector tèxtil característic d'Ontinyent, en el qual treballaven moltes dones. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

[Esquerra] Manifestació organitzada per la societat obrera La Victoria, fundada en 1915, a la qual estaven afiliats bona part dels treballadors tèxtils de Bocairent (1916?). Font: aculliber.org (Associació Cultural Lleó Ibèric Bocairent)

[Dreta] *Bases de Trabajo aprobadas por el Gremio de Fabricantes del Arte Textil y la Sociedad Obrera "La Victoria" de Bocairent*, 20 de maig de 1936. Per la Comissió Obrera signaren Bautista Gisbert i Antonio Vañó.

1.2.- EL MOVIMENT OBRER FINS 1939

ANARQUISTES

En Ontinyent, el nucli fort de l'anarcosindicalisme fou la *Sociedad de Oficios Varios El Progreso* que inicia els tràmits per a la seua constitució a finals de 1930. Liderada pel seu principal fundador José Quiles Canet va encapçalar importants mobilitzacions. Particularment significatives són les que donen com a resultat les Bases de Treball del tèxtil en 1931 i 1932. Fou clausurada gubernativament entre desembre de 1933 i març de 1936.

SOCIALISTES

En Bocairent es va fundar en 1915 la *Sociedad Obrera La Victoria* d'obres tèxtils, la qual es va adherir en 1930 a la UGT. Fou la societat més nombrosa i de més llarga vida a Bocairent. A Ontinyent, la UGT es va fundar en febrer de 1934 al ser refugi per a moltes societats obreres que fugien de la radicalització i la repressió contra la CNT. Altres societats es van afiliar en els anys 1930 a la UGT en la comarca: la *Unión Obrera* d'Albaida, la *Sdad. Obrera El Progreso* d'Aielo de Malferit i, entre les agrícoles, el *Centro Obrero Socialista* de la Pobla del Duc. També van haver nuclis ugetistes en Agullent i Montaverner. Durant la guerra civil, la UGT junt a la CNT va participar en la confiscació d'empreses i serveis de la comarca mitjançant col·lectivitats o comitès de control obrer.

CATÒLICS

En 1932 es van fundar a Ontinyent, en contestació a l'expansió de la CNT, el Sindicat d'Obrers Catòlics (SOC). Hi havia abans un sindicat catòlic de dones que funcionava durant la Dictadura de Primo de Rivera i que se va integrar al SOC. Van haver sindicats catòlics també en Bocairent, Agullent, Aielo, l'Olleria i Montaverner. Els sindicats d'obres catòlics s'oposaven als socialistes i van recolzar a la DRV i la Comunió Tradicionalista en la II República. Seguien el magisteri del Papa Leon XIII i afiliaven dependents de comerç, empleades, bordadores, etc. Va destacar entre les obreres catòliques el Sindicat de l'Agulla.

[Esquerra] Grup de bordadores dedicades a la fabricació de teixits de malla, activitat que ocupava al voltant de 300 dones en Ontinyent als anys 20. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

[Dreta] Tallers textils de l'Escola Professional San Juan Bosco, anys 60. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

[Izquierda] Grup de milicians d'Ontinyent, entre altres Miguel Sáiz Micó, qui acabà els seus dies en el camp de concentració de Mauthausen. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

[Derecha] Assemblea convocada per la CNT a principis de setembre de 1936 en l'actual plaça de Sant Domingo (aleshores plaça de Pi i Margall). Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

1.3.- DICTADURA FRANQUISTA, INMIGRACIÓ I NOUS BARRIS

Hi havia una forta demanda de mà d'obra, la qual cosa va fer que Ontinyent quasi duplicara la seua població entre 1940 i 1975, de 13.564 a 26.557 habitants, en gran mesura per l'arribada d'immigrants. El mateix succeïa en tota la comarca durant la dictadura. Més del 41% de la immigració a la comarca se va establir a Ontinyent.

Provenia de pobles de les províncies del sud i oest més properes, com Peal de Becerro i Linares (Jaén), Yecla (Múrcia), Sierra Yeguas (Málaga) o La Almarha (Conca), entre altres.

La construcció del pont de Santa Maria a Ontinyent entre 1940 i 1952 va ocupar molta mà d'obra. El pont va unir el nucli antic amb el nou BARRI DE SANT RAFAEL, on vivien prop de 3500 persones en 1965 i 6000 en 1978. Hi van anar a viure habitants del casc vell i immigrants, els quals van edificar bona part de les seues vivendes amb les seues pròpies mans, com a obrers de vila que eren molts d'ells.

L'àrea de Sant Rafael a principis dels anys 60: en primer pla a l'esquerra les anomenades "casetes de l'ajuntament", una promoció municipal de vivendes dels anys 50, darrere el "cementiri vell" i a la dreta de la imatge el Grup Ramón Llin, de l'Obra Sindical del Hogar, inaugurat en 1962. Fotografia de Rafel Jordà Bonastre. DD.AA., *Perspectives: Memòria Fotogràfica d'Ontinyent*, Caixa Ontinyent, 2022, p. 67.

Imatges actuals del Grup Ramón Llin [esquerra] i de les "casetes de l'ajuntament" [dreta].

Sobre el solar del cementeri Vell es va edificar en 1964 l'església i el centre parroquial de Sant Rafael. En el barri apareixen els nuclis inicials de la reorganització de la classe treballadora en la dictadura, primer els grups cristians, també les cèl·lules del PCE i l'embrió de les CCOO, més tard les associacions de pares i de veïns. Tot plegat va conformant un barri amb una forta dinàmica associativa i reivindicativa. La primera seu legal de CCOO en gener de 1978 a Ontinyent va estar en el número set del carrer Pare Fullana del barri de Sant Rafael.

Un home en roba d'obrer, un xiquet i una xiqueta, posen en un testimoni visual de l'empenta constructiva dels anys 50, probablement en el solar en construcció de la fàbrica Vidal i Sanz, al fons les construccions del carrer Martínez Valls, obert a principis dels anys 1950. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

[Esquerra] Manifestació del 30 de març de 1939 per la victòria franquista a Ontinyent. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

[Dreta] L'Arquebisbe de València, el salesià Marcelino Olaechea (Baracaldo 1888-València 1972), passa revista a una esquadra de membres del Frente de Juventudes i Falange el 2 de maig de 1954, amb motiu dels actes de coronació de La Puríssima, patrona del poble. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

[Esquerra] Antiga seu comarcal de la CNS (sindicats verticals franquistes) i de l'Escola de Formació Professional San Juan Bosco. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

[Dreta] Nova seu sindical en construcció en la Plaça de la Coronació (el Barranquet). Va ser inaugurada en 1960. Foto: *Ontinyent 1881-1981*.

Imatges de la nova societat de consum que es va obrir pas en els 1960. Arxiu Fotogràfic L'ETNO. Col·lecció Caparrós.

1.4.- LES CONDICIONS DE TREBALL EN EL TÈXTEL DELS 50 ALS 80

Les condicions de treball eren penoses en tot allò que feia referència a horaris, salubritat, temps d'oci, sou, categories professionals, ritmes, igualtat entre homes i dones... Era habitual entrar a treballar als 12 anys o abans, així com fer jornades de treball de 12 hores o més, de dilluns a dissabte. Faltava ventilació, l'aire que es respirava estava carregat d'esborra i pols en les naus industrials, on se suportava molt de soroll. Els pocs dies de vacances es feien coincidir amb festes locals i era habitual renunciar a ells per a augmentar els baixos sous que es cobraven. Hi havia moltes categories professionals i això afavoria la discriminació salarial.

Encara que la llei d'igualtat laboral d'homes i dones de 1962 establia la paritat salarial, la realitat era distinta. Una de les bases històriques de la competitivitat de moltes empreses estava basada en ocupar dones a les quals es pagava un salari inferior al dels homes. Estadístiques dels anys 20s i també dels anys 50s ho confirmen: al voltant del 45% de l'ocupació era femenina i cobraven salaris que a penes superaven el 60 per cent del salari dels homes. Eixa situació canviarà poc a poc, a mesura que l'acció sindical aconseguisca acurtar les diferències.

La generalització dels cronometratges per a elevar la productivitat va imposar ritmes molt durs i exigents de treball. Tot i que els convenis van introduir millores, continuaven fent-se tornos de fins a 12 hores diàries per l'obligació de fer hores extres. Els encarregats vigilaven i exercien una repressió indirecta o psicològica sobre els empleats més reivindicatius, habitualment donant-los les tasques

Composició fotogràfica que mostra el salt endavant tecnològic i en grandària de les fàbriques de mantes durant la dècada dels 60 i 70 del segle passat. Foto: Ontinyent 1881-1981.

pitjors, per exemple en les màquines més velles i amb avaries, per humiliar-los i posar-los en evidència com a mals treballadors, fins i tot fent ús de la concessió d'hores sindicals en detriment de l'organització de la faena. El treball en el sector de ceràmica i vidre era també molt dur, amb una explotació prou normalitzada del treball infantil "en negre", amagat a la Inspecció de Treball.

Els Caputxins de l'Olleria, un dels llocs apartats de la comarca on van reunir-se militants cristians obrers i antifranquistes al final de la dictadura.

Testimoni del rector de la parroquia de Sant Rafel, Lluís Espí

Aquesta parròquia va donar cobertura, infraestructura i refugi a tota mena de grups més o menys clandestins relacionats o al marge de l'Església oficial i que necessitaven un espai obert, un lloc de trobada. Gràcies a ella, amb el pas del temps, a més dels grups de la parròquia (catecisme, pastoral, confirmació, de discussió, de cristians de base), es reuniren les legals JOC i HOAC, i també CCOO i la USO, i els primers nuclis del moviment associatiu veïnal i de pares i mares. Unes organitzacions que, davant la persecució d'uns i la inhibició d'altres, trobaren una mena de refugi en aquesta parròquia, que ha esdevingut un dels símbols del moviment obrer i de la solidaritat comarcal.

Testimoni del rector Lluís Espí (30/11/2011)

Celebració en Ontinyent del Dia Internacional de la JOC, 1963. Foto: 40 anys de parròquia.

2.- LA REORGANITZACIÓ OBRERA

2.1.- L'OBRETERISME CATÒLIC: HOAC I JOC

La Joventut Obrera Cristiana (JOC) fou fundada en 1925 pel sacerdot belga J. Cardijn. A Espanya es creà el 1947 i a la diòcesi de València el 1953, per mitjà del rector José Vila López, en col·laboració amb diversos seminaristes. La principal diferència amb l'*Hermandad Obrera de Acción Católica* (HOAC) era que aquesta se centrava en les necessitats de l'Església, mentre que la JOC partia de les pròpies dels joves i, només després, buscava fer militants. Ambdues utilitzaven el MÈTODE DE REVISIÓ DE VIDA: "Veure la realitat, jutjar i actuar" en petits grups o equips. La major preocupació de la JOC era la formació humana dels seus integrants, anteposava els valors a l'adoctrinament religiós.

En 1959 la JOC de la diòcesi valenciana estava estructurada en tres federacions: la de València, la d'Ontinyent i la d'Alcoi. La d'Ontinyent estava formada per 14 equips d'Agullent, Enguera, Bocairent i Ontinyent, als quals s'afegiren, més tard, els de Xàtiva. L'organització coneix el seu major creixement a meitat dels seixanta i primeries dels setanta, decaient en les proximitats de la transició. L'activitat que desenvoluparen va ser força important en els anys seixanta. El coordinador de la JOC d'Ontinyent era el seu consiliari Lluís Espí, nomenat en 1965 rector de la nova parròquia de Sant Rafael.

2.2.- LA UNIÓ SINDICAL OBRERA (USO)

La USO va nàixer a Espanya en 1960. A València estaven entre els seus fundadors Nicolás David i Josep Corell, capellans obrers. La USO es presentava com "una central sindical de classe, independent, no corretja de transmissió de cap partit, assembleària, socialista, autogestionària, progressista". A la Vall d'Albaida, bona part dels sectors més dinàmics de la JOC i l'HOAC passaren a formar part de la USO. Van analitzar en equips les opcions sindicals d'aleshores i van trobar-se més d'acord amb la USO, sobre tot perquè tenien una certa prevenció envers els partits polítics. Pepe Sanchis i Salvador Blanco van crear el sindicat a partir de militants de la JOC i agruparen treballadors en Alcoi, Xàtiva, Villena, Elda i Ontinyent, oferint-los una doble militància: el compromís cristià estava en la JOC i el compromís temporal en el sindicat. El grup d'Ontinyent (Josep Llinares, Elies Castelló, Pepe Ríos, Maruja Cruañes, Lola Peralta...) estava en contacte amb el de Xàtiva (Pedro Brígido, Manolo Ares, Eduardo Serra...) que es reunia en l'Abadia en torn a Nicolás David, i amb el d'Alcoi, que es reunia en la Font Roja.

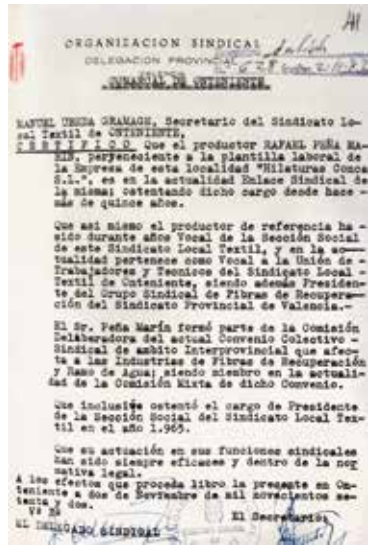
2.3.- ELS COMUNISTES I LES COMISSIONS OBRERES

El PCE va tindre importància a la comarca en els anys 30, però va patir una repressió brutal i la formació de nuclis comunistes cap a 1960 fou una refundació, sense connexió amb el passat. Els primers van sorgir al barri de Sant Rafael entre treballadors immigrants de la construcció: Antonio Güeto i els germans García Muñoz. Güeto, immigrant de Baena (Córdoba), entrarà en contacte amb el PCE a França, on es trobava treballant. També a França els germans Epifanio, Simón y Juan García Muñoz, immigrants de La Almarha (Conca), que s'havien format en un ambient polititzat, es van fer comunistes. Quan tornaren de França van coincidir com a treballadors de la construcció i decidiren organitzar el PCE a Ontinyent. Cap a 1961 fundaren una primera cèl·lula, contactaren amb comunistes de València i escrigueren a Radio España Independiente (La Pirenaica). El PCE semblava ser l'únic grup polític actiu i organitzat contra la dictadura. Poc a poc s'hi van afegir noves cèl·lules de persones d'idees esquerranes, com ara la del tèxtil, on estaven Miguel Ramos i Rafael Peña. Durant la clandestinitat arribaren a ser uns 40. A ells s'afegirien, amb el pas del temps, alguns dels militants del anys trenta, com el que havia estat el seu president el 1936, Francisco Rubio. Es reunien de manera clandestina en cases particulars, que anaven variant. A la fi de la dictadura el lloc més habitual era una caseta, prop de l'ermita de Sant Vicent, on guardaven l'aparell de propaganda. Amb els clíxés que rebien confeccionaven el *Mundo Obrero* amb "vietnamita" i el repartien. Aportaven quotes i els ingressos per treballs en diumenges, els "diumenges rojos". En Bocairent, la reorganització del PCE l'inicia Manuel Molina Castelló en 1961, repartint per bústies el *Mundo Obrero*, denunciant abusos dels empresaris a través de Radio Pirenaica i formant un reduït nucli de simpatitzants.

Els comunistes van seguir les consignes de presentar-se candidats en les eleccions sindicals dels seus llocs de treball. Així van ser elegits enllaços Miguel Ramos i Rafael Peña a Hilaturas Conca, José García a Bautista Penadés, Manuel Mesas a Manterol, Epifanio García en la seua colla de la construcció, o Antonio Güeto que arribà a ser vicepresident de l'UTT comarcal de la construcció. A Bocairent, Manuel Molina va ser enllaç en Vañó. L'estreta relació amb els membres del PCE-CCOO d'Alcoi els dugué a plantejar-se, a finals dels seixanta, la possibilitat de muntar CCOO a Bocairent i a Ontinyent. Poc després es fundaren també les Joventuts Comunistes, que foren un viver d'afiliats a CCOO.

2.4.- REPRESSIÓ: LES DETENCIONS I PROCESSAMENT PEL T.O.P. DE MARÇ DE 1971

A la reunió fundacional de CCOO a València l'11 de desembre de 1966 van assistir Miguel Ramos i Rafael Peña. Allí es van trobar amb Francisco Castañer Marina, d'Alcoi, vocal nacional del sindicat vertical tèxtil. Es coneixien ja per reunions de negociació de convenis a la Casa Sindical d'Ontinyent. En eixir de la presó en llibertat provisional César Llorca i Salvador Boils, processats en la *caiguda* de novembre de 1968 de les CCOO de València, van recuperar els contactes, amb reunions en diumenge quasi mensuals a Ontinyent i Alcoi. Van celebrar una reunió a principis de setembre de 1970, en les antigues fabricques de Soler, i una segona el 4 d'octubre en locals de la parròquia de Sant Rafael d'Ontinyent a la qual van assistir, a més de companys d'Alcoi, altres de Yecla i Sagunt. Hi es va parlar de la protesta contra el Procés de Burgos. Un altra reunió va tindre lloc el 25 d'octubre de 1970 en Alcoi. Van assistir companys d'Elx i Yecla, però

Coberta del sumari i certificat sindical de Rafael Peña que formen part de la documentació del procés 391/71 del TOP contra els militants clandestins del PCE i CCOO del tèxtil de la Vall d'Albaida i l'Alcoià-Comtat. Arxiu General i Històric de la Defensa (Madrid).

no Llorca ni Boïls, els quals s'havien exiliat a França per fugir de la caiguda eixe mateix mes de les CCOO provincials del Metall.

El 3 de març de 1971 van ser detinguts tres activistes de CCOO d'Alcoi (Pep Linares, Francisco Castaner i Antonio Márquez) i altres tres d'Ontinyent: Miguel Ramos, Rafael Peña i José García. Els tres eren enllaços sindicals: Peña i Ramos en Hilaturas Conca des de 1957 i 1960, García en Bautista Penadés Seguí des d'abans de 1970 i vocal de la UTT tèxtil local. Peña a més era en 1965 president de la secció social del Sindicat Tèxtil d'Ontinyent i, al ser detingut, president del Grup Provincial i membre de comissió negociadora del conveni interprovincial de fibres de recuperació. Tots eren membres del PCE i havien participat en les reunions clandestines de CCOO. L'origen de la caiguda va ser una batuda a Múrcia per una infiltració policial en l'organització. Després de 72 hores d'interrogatoris policials a Alcoi, el jutge instructor va passar les diligències al de primera instància d'Alacant, a on van ser traslladats i van estar presos fins al 29 de març.

El 27 de març de 1971, el jutge del TOP, Jaime Mariscal de Gante, considerava que els sis eren membres de l'organització clandestina i il·legal CCOO, per la qual cosa incorrien en un "delicte d'associació il·lícita". Decretava presó provisional de la qual podien lliurar-se per fiança de 10.000 ptes., més altra de 30 mil pessetes per a assegurar el pagament de la multa que poguera imposar-los com a condemna. El PCE d'Ontinyent va aconseguir reunir els diners de les fiances. El TOP va dictar sentència absolutòria el 7 de novembre de 1972 en fer seus els arguments de la defensa, encapçalada per Alberto García Esteve, que atribuïa als exiliats Llorca i Boïls la responsabilitat d'intentar introduir CCOO a Alcoi i Ontinyent, sense considerar suficientment provat que els encausats hagueren arribat a formar part d'aquella "entitat il·legal i subversiva".

Lluís Espí Albert (30/11/2011)

Vaig nèixer l'any 1932 en Agullent. Mon pare era treballador de la RENFE, llavors la Compañía de Ferrocarriles del Norte. Jo encara no tenia tres anys quan el van traslladar a Alzira, on vam viure en el barri de Les Barraques. Som cinc germans, tots eren obrers, però no he sentit parlar mai en casa de la problemàtica obrera. Jo vaig fer-me rector perquè hi havia uns seminaristes en Alzira i jo volia ser com ells. Als catorze anys que vaig entrar al seminari no podia tenir una idea del que volia. Arribes als 18 o 19 anys i has de fer-te un replantejament del que es diu "la vocació". Em vaig ordenar als 24. Però fins i tot ara la meua visió del que és ser rector ha evolucionat. El Concili Vaticà II me marcà totalment, a mi i altres de la meua generació. Quan vaig anar al Col·legi del Patriarca, l'any de pràctiques m'enviaren de pastoral al Barri del Crist, on estava Antonio Ramir. Hi vaig vore una realitat molt dura. Després m'enviaren de 1959 a 1963 a Sagunt poble, on era rector Sebastián Teresí.

Ontinyent era un poble molt problemàtic per a un consiliari de la JOC, per la divisió social que hi havia. No es podia parlar de problemàtica obrera, això era "de comunistes". Jo hi vaig arribar el 3 de novembre del 63. i als pocs dies era el Día de José Antonio. En l'acte després de la missa en la Plaza de los Caídos, hui plaça de l'Església, hi erem tres capellans i dos frares. Tots es posen alçant el braç i jo em quede de braços creuats. Al poc temps em crida l'alcalde, me proposa treballar junts la JOC i el Frente de Juventudes. Jo li vaig dir: "Senyor Alcalde, vostè no sap el que és la JOC, però crec que tampoc sap el què és el Frente de Juventudes". El clergat d'Ontinyent havia informat, quan encara no em coneixien, que no en volien cap. La gent de la JOC va enviar diversos informes de com estava el poble. Vaig llegir els informes i quan me crida el bisbe li conteste: "Mire vostè, no és gens agradable el panorama que es pinta i jo he tingut por moltes vegades, però per por no he deixat de fer res". Jo vinguí alliberat pel bisbe per a l'apostolat obrer en la JOC, també per a recolzar a l'HOAC. En la mateixa tacà van enviar Nicolás David a Xàtiva, a Alcoi enviaren a Pepe

Reunió europea de consiliaris de la JOC a Lisboa, 1964. En el centre el fundador, Monsenyor Cardinj, i a la seua esquerra amb ulleres Lluís Espí, rector de la parròquia de Sant Rafael d'Ontinyent.

El rector de Sant Rafael, Lluís Espí Albert (1932-2022), d'excursió amb xics i xiques del Club Jove d'esta parròquia d'Ontinyent. Foto: 40 anys de parròquia.

Vilar, però aquell se'n va anar per altres camins, es va fer "castrense". Pepe Fornés va anar, però no d'alliberat, de coadjutor a Manises. Eren tres o quatre llocs claus, més que res demanats per la mateixa JOC. Al cap d'un any i mig com alliberat de la JOC es va crear la parròquia de Sant Rafael i el bisbe em va preguntar si jo volia ser el rector. Jo ho estava desitjant perquè la majoria de gent de la JOC i de l'HOAC estaven en aquella zona. He estat en Sant Rafael 48 anys. Fa un mes em vaig acomiadar. Vuit mil habitants donen molta feina i ja tinc 79 anys.

El Concili Vaticà II va arramblar amb un munt de coses, va ser un canvi total d'Església. I s'ha tingut por al canvi. Se valora la religiositat popular i se valoren les masses, però jo no he entrat mai ni m'han agradat les manifestacions religioses de masses. He preferit el treball de militant, del tu a tu, el treball personal. Després ja va venir tota la crisi de l'Acció Catòlica i dels moviments especialitzats. A Ontinyent també pràcticament es va acabar, però de la JOC d'aquella època han eixit un munt de dirigents polítics, sindicals, veïnals, de col·legis...

Mai en la meua vida he sigut militant de cap partit, ni afiliat a un sindicat, perquè la meua postura de compromís és radicalment evangèlica. La caritat és suplir les carències de la gent, elementals i bàsiques, en la mesura que jo puga. Estem parlant de menjar, de sanitat... però també de llibertat d'expressió, del dret de reunió, de llibertat de premsa, que són drets humans. Si n'hi ha persones que no tenen aquests drets humans atesos i l'Església i el cristià tenen possibilitat d'ajudar, tenen l'obligació de fer-ho per motius evangèlics. Ni per ideologia de cap partit, ni que m'ho diga com a consigna un sindicat, la fidelitat que jo he après en la meua vida ha sigut intentar ser fidel a l'Evangelí, a Jesús.

Per exemple, un dia, en Mantas Mora fan vaga unes xicotes. Jo no sabia ni concretament en què consistien les seues reivindicacions. No tinc per què saber-ho, simplement sé que a un grup de *xavales* en l'empresa les deixen reunir-se un par de dies, però al tercer dia els diuen que s'ha acabat. Era una dia de pluja, feia un fred que pelava. Les tiren de l'empresa i les *xavales* se'n van a la CNS, però tampoc les admeten. Les *xavales* passaren tot el matí plovisquejant i venen a Sant Rafael: "Volem que ens deixes un lloc per a reunir-nos..." Eren trenta o quaranta xicotes i jo ho tenia

molt clar, jo els deixo un lloc. Estigueren tota una setmana reunint-se tots els dies. Una qüestió tan simple va armar-la en el poble: que si jo era un rector comunista, en el clergat estaven tots rebolicats, una comissió de tres empresaris i un rector van al bisbe a dir-li que ja està bé, que se m'emporte.

Jo sí tinc interès que aquest concepte quede clar perquè així s'entendrà per què jo deixo reunir-se a la USO en els locals parroquials o per què es va fer la famosa reunió de CCOO, eixa per la que després van detenir Rafael Peña, Miguel Ramos y José García: simplement hi havia uns senyors que tenien un dret a reunir-se i a parlar dels seus problemes. Eixe dret no se li pot negar a ningú, siga o no siga creient d'ací. Quan dic ningú, sempre ho tinc molt clar: els drets humans no són solament dels creients, són de tots. Eixos dies sí tenia por. Jo sabia que a mi molt de mal no anaven a fer-me, menys en Alcoi, però si em portaven a Madrid o a Zamora, la presó conciliar de Zamora sí que feia por. La veritat és que jo he tingut por. Allí en el pis on vivia no tenia espiell a la porta i me'l vaig posar perquè jo tenia por de que vingueren.

Va arribar un moment huit dels dotze vocals de la Junta Social del sindicat vertical havien segut o eren de la JOC. Què pensaven els empresaris?: Lluís Espí és el consiliari de la JOC, doncs maneja la Junta Social per mig de la JOC. No pensaven mai que Lluís era incapaç de dir-te quines decisions havies de prendre. Hem intentat formar-te personalment perquè tu agafes un compromís temporal però baix la teua personal responsabilitat. Pensar que el *rector comunista* estava darrere de tot creava molts problemes. A mi la policia em van controlar la correspondència i el telèfon molt de temps. En els sermons venien a gravar-nos, moltes vegades. A Ontinyent hi van haver molts conflictes, pels convenis i per decisions parcials. Va haver hi dos conflictes grans. Un va ser la "vaga del Barranquet", que vingueren tots els grisos en autobusos...

Text adaptat de l'entrevista realitzada per Joan Sifre i Alberto Gómez Roda per a l'arxiu històric de CCOO PV dins del projecte TOPVAL de la FEIS, el 30 de novembre de 2011 al domicili de Lluís Espí en Agullent. El testimoni sencer es pot llegir en Carlos Fuertes y Alberto Gómez, *El Tribunal de Orden Público en el País Valencià: testimonios de la represión política y el antifranquismo*, Valencia, FEIS – CCOOPV, 2011, pp. 254-261. Espí es autor de una historia de la parroquia de San Rafael de Ontinyent. Véase Espí Albert, Lluís, *40 anys de la parroquia. Sant Rafael 1965-2005*, Ontinyent, Caixa d'Estalvis d'Ontinyent, 2005.

3.- LA CONQUESTA DE LA DEMOCRÀCIA

3.1.- CONSOLIDACIÓ DEL NOU MOVIMENT OBRER 1971-1976

En els primers anys 70, últims de la dictadura franquista, va consolidar-se la USO. També CCOO, malgrat la *caiguda* del 3 de març de 1971 que va afectar el seu sector tèxtil. Va ser un dur colp, però alhora una manera d'eixir a la llum pública de les CCOO en la comarca. CCOO va mantindre una lluita "sorda i constant" per a aconseguir millores i va continuar l'estratègia de presentar candidats en les eleccions sindicals de 1971 i 1975. En eixe període van aparèixer a Espanya una sèrie de partits a l'esquerra del PCE. En la Vall d'Albaida va tenir organització pròpia el Moviment Comunista del País Valencià (MCPV), Germania Socialista – Moviment d'Alliberament Comunista (MAC) i

Imatge actual de la fàbrica tancada de Vidrios de Levante en L'Olleria. Es va convertir en cooperativa obrera. Van nàixer també després altres cooperatives com Codiva o La Mediterrànea.

l'Organització Revolucionària dels Treballadors (ORT) Solament el MCPV compartí amb el PCE i afiliats independents la militància en CCOO. L'ORT creà el seu propi sindicat i els membres de Germania Socialista propugnaven Organitzacions Obreres Anticapitalistes, pronunciant-se tant en contra de la infiltració en el Vertical com d'organitzar nous sindicats, bo i apostant per l'assembleisme i l'acció directa.

De 1971 a 1975 van haver tres conflictes destacats:

- HILATURAS CONCA (Ontinyent), l'empresa on treballava Miguel Ramos, febrer de 1971: atur de 47 treballadors en protesta per les males condicions higièniques del departament de mescles de materials. Arribaven partides de material amb molta pols, els treballadors van parar les màquines i l'empresari els va demanar que agranaren la pols, al que es van negar, per la qual cosa va requerir la presència d'un notari per a estendre acta de l'atur.
- HIBEMA (Ontinyent), des del 7 de juliol de 1975: 200 treballadors en vaga durant 15 dies en protesta per les altes temperatures; els van donar suport els obrers d'altres empreses i van aconseguir les millores que demanaven així com el pagament del salari dels dies en vaga.
- VIDRIOS DE LEVANTE (L'Olleria), des del 24 de juny de 1975, es reactiva al juliol de 1976 amb una important vaga en forma de baix rendiment en protesta per no cobrar el sou; l'empresa va acomiadar a 14 treballadors i es va declarar el conflicte col·lectiu.

3.2.- L'ASSESORIA JURÍDICA DE CCOO

A València es va adoptar la iniciativa de fundar una assessoria jurídica a Ontinyent, de cobertura legal a CCOO. Els advocats del PCE que a València se n'havien eixit del despatx de Manuel del Hierro per a fundar un propi al carrer de Sant Vicent vinculat a CCOO, van obrir uns altres a Ontinyent, Sagunt, Gandia i Alzira. Era el mes de desembre del 1975 i el d'Ontinyent s'obrirà al carrer Daniel Gil núm. 43, porta 10, sota la denominació d'*Asesoría Jurídica*. *Ricardo Peralta Ortega, Mª Ángeles Momparler Carrasco, Mercedes Belinchón Belinchón, Carlos Alfonso Mellado, Isabel Botella Bernad*. Allí passaven consulta els dissabtes de matí i dues vesprades entre setmana. El lloguer del local era pagat per vint membres del PCE, que donaven 350 ptes. cadascun.

L'Assessoria Jurídica es va convertir en un espai de reunió dels treballadors i en la primera seu mig clandestina de CCOO, fins al punt que la quota per servei jurídic era, en realitat, una mena d'afiliació al sindicat. El Vertical tenia un servei jurídic gratuït i era impossible competir amb ell, per la qual cosa decidiren crear una mena d'*igualada* on la gent pagava cinc duros cada mes i tenia dret a assessoria gratuïta. Les quotes les cobraven normalment els treballadors en la mateixa empresa i els duïen els diners. Des del gabinet d'Ontinyent es plantejaren donar cobertura a la resta de la comarca i anaren també a Albaida i a Bocairent. El despatx no era exclusiu per a CCOO, allí acudien també treballadors independents i gent de la USO. Mesos després, a més a més de l'establiment de l'Assessoria Jurídica, es va donar un segon pas que consistí en la *campanya de bons*. A un preu de 25 pessetes, els bons es van vendre per tota la comarca i foren una manera de divulgar Comissions, que havia començat a eixir a la llum pública després de la vaga del Barranquet, en febrer del 1976.

3.3.- LA VAGA DELS 9 DIES O DEL BARRANQUET 2-13 FEBRER 1976

Entre gener i maig de 1976 arriba l'eclosió del nou moviment obrer a la Vall d'Albaida en una onada de conflictes i accions reivindicatives, com a tot el País Valencià i Espanya. Prop de 140 mil treballadors anaren a la vaga en les cinc primeres setmanes de 1976 en poblacions de tot el País Valencià amb reivindicacions no només econòmiques, també de llibertats democràtiques. El 16 de gener, una manifestació de més

Martes, 3 de febrero de 1976

Paro total en la industria textil de Onteniente

ONTENIENTE. (Delegado comarcal, IGNACIO GIRONÉS.)

Durante todo el día de ayer permanecieron en paro todas las empresas del ramo textil de nuestra ciudad. Dicho paro afectó a 130 empresas, que agrupan a unos cinco mil productores.

A lo largo del día más de 2.500 trabajadores permanecieron reunidos ante la delegación comarcal de Sindicatos de la ciudad en espera de una respuesta a sus peticiones. Dicha respuesta, a la hora de cerrar esta información, todavía no se había producido, permaneciendo reunida la junta general de empresarios en el Ayuntamiento de la ciudad. Por ello se deduce que, según manifestaron los obreros, hoy continuará el paro laboral hasta que se dé a conocer el resultado de dicha junta.

La mencionada junta de empresarios está estudiando la solicitud de la U. T. T. del Sindicato Local Textil, que pretende un aumento de mil pesetas semanales para todas las categorías sin distinción de edad al año que pasaren

de esta ciudad, tomando, entre otros, los siguientes acuerdos:

1.—Recomendar y urgir a la Unión de Empresarios de este Sindicato a iniciar un diálogo con esta Unión, al nivel que se estime pertinente, a fin de intentar normalizar la situación que actualmente atraviesan varias empresas del sector, y evitar que se extienda las anomalías, y a tal fin, y teniendo en cuenta la creciente erosión que han sufrido la capacidad adquisitiva de los salarios de los productores de la industria textil en el último año, acordar anticipar cantidades a cuenta de los convenios a negociar, ya que la mayoría tendrán efecto retroactivo desde el 1 de enero, y con ello evitar que organizaciones ilegales, al margen de los verdaderos intereses de los productores, aprovechando su descontento, les desorienten y les inciten a paros laborales, que lejos de favorecer sus legítimas reivindicaciones, perjudiquen a éstos y sus empresas.

2.—Protestar enérgicamente por la impunidad con que ciertos elementos subversivos están incitando a paros ilera-

el doctor Mariano Llisterri, presidente del Sindicato Provincial de Actividades Sanitarias. Asistieron a la reunión los miembros componentes de la misma.

A lo largo de dos horas se cambiaron impresiones sobre los diversos temas en relación con las reivindicaciones laborales.

Por último, la junta del conflicto del Hospital Provincial visitó al delegado provincial de Sindicatos, a quien expuso los problemas que afectan al mismo.

Posteriormente, se trasladaron a la Delegación de Trabajo, donde se entrevistaron con el delegado provincial, a quien, asimismo, expusieron dichos problemas.

Se espera que a fines de la semana el delegado provincial de Trabajo dicte el laudo correspondiente a los empleados del Hospital Provincial valenciano.

ASAMBLEAS EN LA FE

Se siguen celebrando las asambleas en los recintos de consultas externos de la Ciudad Sanitaria La Fe, en donde se informa a los traba-

Imatge actual de l'edifici sindical, davant del Barranquet o plaça de la Coronació.

de 20 mil persones a València va demanar *llibertat, amnistia, estatut d'autonomia i sindicats obrers*. El 22 de gener, més de 500 treballadors de la construcció van anar a la vaga a Ontinyent pel conveni provincial.

El dissabte 31 de gener, en una reunió en la Casa Sindical d'Ontinyent per a negociar el conveni anual tèxtil, com a mesura de pressió es concentren treballadors en el Barranquet (Plaça de la Coronació). No tenen autorització i els *grisos* pretenen dissoldre la concentració, però finalment opten per no actuar-hi. La patronal rebutja les peticions de la part social i els enllaços (crisians, d'USO, de CCOO) convoquen vaga. Va ser un inici fortuït, sense cap preparació prèvia, sorprenent en el seu èxit. També aleshores en l'Alcoià i el Comtat van haver aturades i concentracions pel conveni.

- **2 de febrer de 1976**, dilluns: fàbrica per fàbrica, els membres del comitè de vaga aturen un centenar d'empreses amb més de 5000 treballadors, entre altres Manterol i Colortex. La policia va bloquejar i controlar les entrades i eixides a Ontinyent, a més va tractar d'impedir qualsevol concentració. Els treballadors acudeixen a la plaça de Sant Domingo i a la porta del cine Echeagaray se n'ajunten més de 2500, que comencen a pegar voltes a la plaça fent rogles de cinc a sis persones, perquè la policia els impedeix reunir-se. Decideixen anar al Barranquet a buscar informació. Són les nou del matí, es trenca el setge policial i el Barranquet s'ompli de gom a gom.
- **5 de febrer de 1976**, dijous (4t dia de vaga): reunió en la Casa Sindical comarcal de Xàtiva dels comitès executius de la UTT i la Unió d'Empresaris, presidida pel delegat provincial del Vertical, Javier Ansuátegui, i el president del Sindicat Provincial Tèxtil, Mateo Martí Olivares, qui a més era un dels germans propietaris de l'empresa Trovador.
- **6 de febrer de 1976**, divendres (5t dia de vaga): l'assemblea de 280 enllaços sindicals rebutja la proposta acordada per l'UTT i els empresaris el dia anterior a Xàtiva. Alguns obrers van rebre cartes de suspensió de feina i sou, altres reberen comunicacions d'acomiadament i es van obrir expedients contra enllaços sindicals.
- **11 de febrer de 1976**, dijous: l'assemblea d'enllaços, en votació, aprova la proposta patronal.
- **13 de febrer de 1976**, dissabte: fi de la vaga, sense represàlies.

La vaga no va tindre seguiment en altres pobles de la comarca més enllà d'Ontinyent. Hi van haver intents de vaga però no van quallar. A l'empresa Trovador, de Montaverner-Alfarrasí, gent de CCOO va promoure recollir signatures per a demanar una reunió del Jurat d'Empresa, arreblegant només unes 200 sobre una plantilla de 500. Hi va haver molta tensió i por, amb presència d'entre tres i sis agents de la guàrdia civil en la fàbrica durant tota la setmana. La vaga va acabar amb un balanç agre dolç. Malgrat tot, es considera la vaga del Barranquet com el moment clau en la presa de consciència col·lectiva i com el punt de partida del nou moviment obrer a la Vall d'Albaida.

Miguel Ramos Molina (10/5/2011)

Miguel Ramos Molina, primer secretari general de CCOO de la Vall d'Albaida.
Foto: Carlos Fuertes Muñoz, 10 de maig de 2011.

Nací en 1932, en Peal de Becerro, un pueblo de la Sierra de Cazorra, en Jaén. En mi casa no hemos sido de la gente más alicaída, de pasar hambre para estar desesperados. Pero yo he visto a gente morir de hambre en Andalucía. Por eso a mí, desde que era un chaval, no me gustaba el sistema que había. Mi hermano el mayor, con 18 años, se fue voluntario a defender la República y murió. Es el único que hizo algo así. Ninguno en mi familia se ha significado. Un primo de mi padre, sindicalista, murió en la cárcel y tenía hijos que eran de la edad de

mi hermano, también perseguidos. Me duele el fallo de que yo a la escuela casi no fui, porque casi desde que pude andar tuve que ganarme el pan. Estuve tres días yendo a la escuela y lo único que pretendían enseñarte era el "Padre Nuestro".

Vinimos a Onteniente porque mi madre estaba enferma, un tío mío estaba ya aquí y en Andalucía la asistencia médica estaba bastante atrasada. A los pocos meses entré a trabajar en Hilaturas Conca y ahí me he tirado cuarenta y tantos años. Ahí empecé el bagaje, conocía a toda la gente nueva que iba entrando. Había que luchar para que te dieran más prima: "Las horas son baratas. Pues nos pagan las horas a tanto más, o no las hacemos". El que menos salario tenía por su categoría laboral, también cobraba menos tanto la prima como las horas. Yo quería unificarlo, lo llegué a hacer. Con los compañeros de Alcoy llegó un momento que teníamos mucha comunicación. A Valencia también íbamos al *vertical* y estuvimos en la reunión de Lo Rat Penat para fundar CCOO.

Cuando vinieron a detenernos en marzo de 1971 estábamos ya organizados. Entonces había un grupo bastante bueno de gente y yo me encargaba de alguna cosa. Yo sabía que nos estaban vigilando de cerca. Sucédían cosas que nos ponían en guardia. La denuncia viene por el cuñado de José García, que era de Yecla. Los estaban deteniendo en Murcia y allí se ve que tenían un espía de la policía entre ellos, que les debió decir algo sobre las reuniones que teníamos en Alcoy. Me detuvieron por la tarde en la fábrica y registraron mi taquilla. Luego me trajeron a mi casa, registraron todo y no encontraron nada. A nosotros no nos cogieron nada comprometido, ningún papel ni nada. Nos llevaron a Alcoy, estuvimos dos o tres días de interrogatorios y de allí nos pasaron a Alicante. Solamente castigaban dos que no eran de allí, eran de la Político-Social de Valencia. Luego en la cárcel de Alicante estuvimos un mes. Luego cuando volvimos a Onteniente, durante poco tiempo pero nos molestaron, nos hacían ir al cuartel. Nos fuimos a presentar a la empresa y el dueño no nos quiso dar la mano, pero nos readmitieron, parece que le habían aconsejado los abogados y demás del *vertical*. Como mi cuñado estaba en la Sección Social y yo era enlace, se ve que le dijeron: "Como los echas te va a costar". A la gente sindical del *vertical* de Onteniente, que ha sido gente franquista, un tal Úbeda que era el secretario y el presidente Albiñana, del TOP les pidieron informes sobre nosotros. Hicieron un informe estupendo, todo a favor nuestro: no admitieron nada [de lo que se nos acusaba], sino que éramos gente trabajadora, gente sindical. Nos llamó el alcalde, que era un tal Vicente Gironés, un

hombre querido por el pueblo, aquí la gente lo quería. Le explicamos que no hacíamos nada más que defender lo que es la vida diaria de nuestro sustento, nada más. Nos contó algunos detalles de cuando la guerra, que a su padre los *rojos* le habían pegado delante de él. Le dije que claro, que había gente de izquierdas que se salía de madre, pero que eso no era lo normal. El hombre nos advertía sobre los peligros de meternos en política, tenía que cumplir ese papel. Lo hizo con buena voluntad, no era una manera de amenazar. El estaba en un lado y nosotros estábamos en otro. Al juicio fuimos en una furgoneta a Madrid, por nuestra cuenta, no nos llevó la policía. De los abogados que nos defendieron, me acuerdo perfectamente de García Esteve. Dijo que no éramos comunistas, que no se podía probar nada, solo éramos de Comisiones Obreras, sindicalistas. Nos absolvieron.

La huelga [del Barranquet] que se hizo aquí tan amplia en 1976, no sé cómo salió, de carambola. Se estaba tratando de hacer un convenio. Estábamos en el sindicato y éramos bastante gente, delegados y trabajadores, allí protestando. Había mucha gente, aquello lo llenamos. Me subo allí a la mesa y digo: "Mañana por la mañana hay que parar la fábrica, la mía la primera, ¿cuándo queréis que os llame y os diga que estoy parado?". Estuvimos parados doce días. Si me lo cuentas no me lo creo, hasta la policía vino de Valencia. Deseábamos que la gente mostrara que había un descontento, había unas formas de lucha y había que aprovecharlas. Pero que a nosotros mismos nos sorprendió. Hubo intervención policial pero no pasó nada porque nadie se metió con nadie, nadie se atrevió, ni por un lado ni por el otro. Si la policía algunas veces no nos dejaba que fuéramos por una calle y se interponían o nos la cortaban, no forzábamos el paso. Claro, para ellos que estés allí ya es una provocación, pero en fin, no tiene porqué haber problemas.

Nosotros rechazábamos todo lo que veíamos fuera de lo normal. Por ejemplo, las primas que se pagaban bajo manga, en negro, en sobres de color sepia, sin fecha ni nada escrito más que el nombre. Yo escribía siempre en el sobre la fecha en que nos lo daban y los guardaba. Lo estuvieron haciendo así años. Llegado un momento le dije a Carlos Alfonso, nuestro abogado de CCOO, que teníamos que denunciar aquello. Fuimos a juicio. Carlos Alfonso le pasó al juez mis sobres y coincidían las fechas con los días de cobro, los sábados. Entonces tuvo el empresario que aceptar. Hoy precisamente, teniendo conversaciones normales, una persona criticaba que hablase de política y le digo: Tú no quieras saber nada de la política, que la política sí que se encargará de saber de ti. Aquel decía que la política no vale para nada porque son todos iguales. Aquí, cuando cogimos el sindicato, yo tenía coche y he ido un montón de veces a Valencia con gente que se presentaba con un caso urgente, porque los abogados no venían todos los días, venían un día a la semana o dos. Yo tenía que hacer cosas y quería que la gente tuviera fuerza. También había mucha gente que tenía la actitud del que piensa: Tú lucha, que luego lo que tú saques ya lo cobraremos. Si la gente fuese consciente de que no regalan nada, que lo que tengas que entrar a casa te lo tienes que ganar, tomaríamos otra actitud, de repartir más la carga de la lucha.

Text adaptat de l'entrevista realitzada per Carlos Fuertes Muñoz en la seu d'EUPV d'Ontinyent el 10 de maig de 2011, per al projecte TOPVAL de la FEIS. El testimoni sencer es pot llegir en Carlos Fuertes y Alberto Gómez, *El Tribunal de Orden Público en el País Valencià: testimonios de la represión política y el antifranquismo*, Valencia, FEIS – CCOOPV, 2011, pp. 151-161.

4.- EL SINDICALISME EN LA VALL D'ALBAIDA DURANT LA TRANSICIÓ

4.1.- LA UNIÓ SINDICAL OBRERA

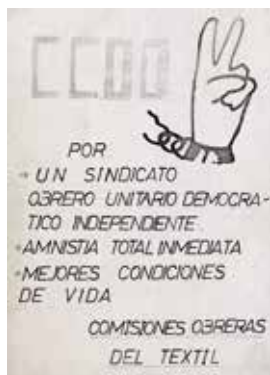
La USO era cap a 1976 la primera força sindical de la comarca per número d'afiliats, uns dos mil. Era majoritària a Ontinyent, però els nuclis de CCOO de Bocairent o Albaida eren molt forts i els de la USO força reduïts, llevat de la Pobla del Duc i Agullent. De la USO de la comarca destaca el seu ideari autonomista, amb una clara defensa del País Valencià i un compromís nacionalista, fins i tot plantejant-se un sindicat d'àmbit del PV semblant a la ELA-STV o la CIG, i el funcionament d'una Escola Sindical, a l'estil dels sindicats alemanys. El nucli dirigent estigué format per Josep Linares, Maria Cruañes, Maria Terol, Enrique Mollà i Juan Gil, els quals desenvoluparen una forta activitat entre els anys 1977 i 1980. Disposaven d'un local al carrer Carlos Díaz 6, al barri de Sant Rafael, i la seua presentació pública a Ontinyent tingué lloc al camp de futbol del Clariano, en el mes de juny de l'any 1977.

4.2.- L'ACTIVISME DE CCOO DE LA CONSTRUCCIÓ

En les primeres CCOO va tindre més pes el sector de la construcció, el qual va destacar en la mobilització obrera dels anys 1970. Antonio i Macario Güeto foren dos dels 81 signataris, amb nom i cognoms, del document subscrit en Barcelona el 19 de març de 1976 per CCOO de la construcció amb reivindicacions laborals i polítiques i la convocatòria de vaga general del sector del 28 al 30 d'abril. Per aquest motiu, Güeto fou detingut per agents de la policia política i traslladat a València, on el van tindre incomunicat 72 hores. Altres signataris valencians hi van ser José Luis Borbolla a València i Justo Linde a Elx. Uns mesos més tard i durant 34 dies, del 23 de desembre de 1976 al 2 de febrer de 1977, va haver vaga de la construcció per la negociació del conveni provincial. A Ontinyent es van formar piquets de cinc persones i se va fer caixa comú de resistència. Les dones arrebegaven els diners i els repartien. La Guàrdia Civil va intimidar als piquets, els quals anaven per les obres i invitaven a fer vaga fins que l'atur va ser general.

4.3.- UN CLIMA INTIMIDATORI SOSTINGUT

Després de la mort del dictador, al menys fins a la llibertat sindical aprovada a la par que la legalització del PCE en abril de 1977, la situació de clandestinitat i repressió va continuar com en el franquisme. A Ontinyent, el governador va prohibir una xerrada de Nicolás Sartorius programada per al 16 d'octubre de 1976 en el pati de la parròquia de Sant Rafael. En la vaga de la COS del 12 de novembre, a Ontinyent no van aturar més que la meitat de la construcció i tan sols dues fàbriques del tèxtil (Manterol i Hilaturas Conca), només mig dia. Guàrdia Civil i policia secreta per tot arreu van intimidar i dissuadir als treballadors. Per la matinada, els agents van disparar tirs a un cotxe que repartia propaganda i de vesprada, a la porta de Manterol, encanonaven als treballadors que havien parat pel matí.

COMPAÑERAS Y COMPAÑEROS DEL TEXTIL:

Estas páginas hechas con muchas dificultades por trabajadores de nuestra Rama, quieren servir para una mejor información y orientación sobre nuestros problemas, y como ir dandoles solución. En ellas encontrareis la opinión que tenemos las CC.OO. del textil sobre:

- El convenio que se está deliberando
- Las condiciones de trabajo que tenemos en las fabricas.
- Las reformas que pretenden hacer en el Sindicato Vertical.
- Los tristes acontecimientos de Elda, Vitoria...
- El aniversario de la Instauración de la República.
- El 1º de Mayo, día internacional de la clase obrera.

Nuestro deseo es que en ellos, encontréis recogidas vuestras aspiraciones, vuestras opiniones; que os sirva para continuar con mayor fuerza, con mayor firmeza la lucha que llevamos por mejorar nuestra vida trabajadora, por acabar con la explotación que sufrimos día a día.

Si no es así, esperamos vuestras criticas, vuestras iniciativas, para poder corregir los errores que hayamos cometido, y que la proxima sea mucho mejor.

DISCUTEL CON TUS COMPAÑEROS. PISALA.

DINOS TUS OPINIONES.

Y si puedes, ayúdanos económicamente para poder hacer las proximas.

comisiones obreras del textil

Retall de *Textil Informa* de la primavera de 1976. Arxiu CCOO PV. Col·lecció Ramon Juan Revert.

4.4.- OBRINT PAS A UNA LEGALITAT DEMOCRÀTICA

No obstant la repressió, els sindicats van lluitar per organitzar-se, eixir a la llum i obrir pas a la legalitat democràtica. Així en desembre de 1976 s'elegeix un primer secretariat provisional de CCOO en una assemblea en una caseta de camp d'Ontinyent. A la reunió assistiren unes 22 persones i s'hi van repartir els primers *bonos* o carnets d'afiliats. Miguel Ramos Molina fou elegit secretari general. Va continuar en la direcció de CCOO fins 1986. El 26 de març de 1977 en un descampat de Cocentaina, perquè el vertical no havia autoritzat l'assemblea en la Casa Sindical d'Alcoi, es va elegir un primer secretariat valencià de 17 membres de les CCOO del Tèxtil. D'Ontinyent en van formar part Miguel Ramos i Ramón Juan. En el mes d'abril encara es prohibeix el Congrés de CCOO del PV i el dia 15 detenen en Alcoi dos membres del Secretariat Tèxtil. Per fi, el 28 d'abril del 1977 són legalitzats els sindicats obrers, però la celebració de l'1 de Maig continua prohibida. Malgrat la prohibició, a Ontinyent se celebrà de manera pública el Dia del Treball.

4.5.- DINÀMIQUES DIVISÒRIES DEL SINDICALISME

Les dinàmiques divisòries del moviment obrer van estar presents al llarg del procés de canvi polític. A principis de març de 1977 es va celebrar una reunió general d'enllaços i jurats tèxtils en la Casa Sindical, presidida pel delegat comarcal verticalista Manuel Úbeda Gramaje i pel president de la UTT, José Ríos Ferrero, qui després va ser secretari general de la UGT comarcal. Fou una de les seues primeres aparicions públiques dels afiliats de CCOO, que van reivindicar un sindicat obrer, de classe. Van tractar del conveni de *Fibras de Recuperación y Ramo del Agua*, d'aplicació als fabricants de mantes, i es va parlar del futur del sindicalisme. Un sector va proposar crear un *Sindicato del*

Textil de Onteniente, groc i proper a la UCD. El retràs del govern en convocar eleccions sindicals democràtiques afavoria estes maniobres.

4.6.- ACTITUD PATRONAL

Els sindicats forçaven la desaparició dels residus del Vertical mitjançant la promoció d'organismes representatius en substitució dels Jurats d'Empresa. La resposta patronal fou diversa. En Paduana (Ontinyent) l'agost de 1977, una assemblea general va elegir representants per a substituir els enllaços i jurats anomenats en les eleccions de 1975 dins del verticalisme. El Jurat va reconèixer la legitimitat del nou comitè votat el 29 d'octubre de 1977 i l'empresa el va acceptar el gener de 1978, uns dies abans de la convocatòria de les primeres eleccions sindicals de la democràcia. En Trovador (Montaverner-Alfarrasí) la direcció no va permetre l'assemblea i va invitar al Jurat d'Empresa a formar un sindicat independent propi de l'empresa. En resposta, l'assemblea obrera es va convocar en el cine per a discutir si seguir la proposta de l'empresari o afiliar-se a un sindicat de classe. De 200 assistents, més de $\frac{3}{4}$ van votar afiliar-se a CCOO.

Vista aèria i actual de la fàbrica de la marca El Trovador, molt coneguda en el sector tèxtil llar de producció de tovalloles i llençols. Ubicada en terme municipal d'Alfarrasí, va donar ocupació a molts veïns d'aquest poble i de Montaverner.

4.7.- L'ACCÉS A LA LEGALITAT: LES COMISSIONS OBRERES S'ORGANITZEN 1977-78

El 29 de maig del 1977 es féu la primera presentació pública oberta de CCOO en la comarca, a Bocairent. Manuel Molina Castelló, treballador del tèxtil d'Esportman, enllaç sindical en repetides ocasions i militant del PCE, va contactar en 1975 amb CCOO d'Alcoi i fou el primer secretari local. Més tard tornaren a reunir-se al Mas del Giner, ara ja unes setanta persones, i després es va fer el lliurament de carnets.

El 13 d'agost del 1977 va celebrar-se a la Casa Sindical comarcal l'assemblea de constitució de la UL de CCOO d'Ontinyent. Van formar el secretariat Miguel Ramos (secretari general), Juan Torres Nieto (organització), Antonio Mollá (finances), Rafal Peña, Jesús Martínez Tamarit (tots dos membres del PCE) i Ramón Juan Revert (MCPV).

La tercera Unió Local de la comarca es creà a Albaida, on CCOO van ser organitzades per Rafael Marrahí, independent políticament, treballador de l'empresa tèxtil Vicente Sempere, on era enllaç sindical. Les reunions les feien en la Cambra Agrària, seu abans de la Hermandad de Labradores y Ganaderos, que havia estat de la UGT abans de la guerra. Es van apuntar uns set-cents afiliats d'Albaida i pobles del voltant.

Al llarg de 1978 va culminar el procés d'organització dels sindicats. La UC de CCOO de la Vall d'Albaida encara estava organitzant-se quan es va celebrar el I Congrés de CCOOPV a Castelló (27-28 maig 1978) i els delegats que hi van anar ho van fer com a representants de la intercomarcal tèxtil formada per la Vall, el Comtat i l'Alcoià. De l'1 al 3 de juliol de 1978 va celebrar-se a Alcoi el primer congrés de la Fed. Tèxtil de CCOO PV.

4.8.- ÚLTIMES ACTUACIONS SINDICALS UNITÀRIES I CRISI DE LA USO

A finals d'agost de 1977, un comunicat conjunt dels sindicats d'Ontinyent (CCOO, UGT, SU i USO) va demanar als empresaris una pujada salarial per fer front a l'encariment de la vida. Fou una de les seues últimes actuacions unitàries. En setembre, la UC de la USO de la Vall d'Albaida va emetre un comunicat pel qual es despenjava del moviment d'escissió i ingress en UGT promogut per la direcció estatal encapçalada per Zufiaur. En la segona crisi de la USO, en 1980, la majoria dels seus militants al País Valencià es van integrar en CCOO, on van formar la Corrent Socialista Autogestionària.

4.9.- L'ORT I EL SINDICAT UNITARI (SU)

Van predominar en CCOO de la Vall d'Albaida els militants del PCE, sobre tot en òrgans de direcció, fins avançada la dècada de 1990. En setembre de 1977 van eixir-ne dos dels primers fundadors de CCOO en la comarca: Antonio Güeto i Rafael Peña, per una barreja de motius polítics, sindicals i personals. Els van seguir altres afiliats i el seu descontent va ser arrellegat per l'Organització Revolucionària de Treballadors (ORT) i el Sindicat Unitari (SU), on passaren a militar una bona part d'ells. L'ORT creà el SU com la seua branca sindical i les Joventuts Maoístes. Tenia pocs afiliats però va aconseguir dos regidors en les municipals de 1979 a Ontinyent. En 1981 va desaparèixer. El SU va obrir local al barri de Sant Rafael i tingué representació en comitès d'empresa com el de Paduana. A més dels que van eixir de CCOO, es van afiliar al SU treballadors d'altres procedències JOC, Germania Socialista, PSOE). En 1980, el SU es dissol i molts dels seus afiliats passaren o tornaren a CCOO.

4.10.- FEBRER 1978, PRIMERES ELECCIONS SINDICALS DEMOCRÀTIQUES

Finalment van arribar les primeres eleccions sindicals de la democràcia. El RD del 6 de desembre de 1977 va permetre convocar-les dins de les empreses. A la Vall d'Albaida van donar majoria a CCOO com la força amb més delegats de la comarca i la ciutat d'Ontinyent. El número d'afiliats de CCOO de la Vall d'Albaida a 30 de setembre de 1977 era de 2584 (1520 en Ontinyent, 400 en Albaida, 400 en Bocairent).

DELEGATS ELEGITS A LA VALL D'ALBAIDA I ONTINYENT
EN LES ELECCIONS SINDICALS DE FEBRER DE 1978

	VALL D'ALBAIDA		ONTINYENT	
CCOO	136	50%	72	43'9%
USO	70	25,7%	56	34'1%
UGT	35	12,8%	17	10'3%
No afiliats	21	7,7%	9	5'48%
Altres (SU, etc.)	10	3,6%	10	6'09%
	272		164	

Quan ha passat gairebé 50 anys, el sindicalisme de classe s'ha consolidat en la comarca: en 2026, CCOO compta amb 276 delegats elegits als centres de treball (45'6%), UGT amb 229 (37'6%) i altres 102 corresponen a sindicats menors.

4.11.- SINDICALISTES EN LA POLÍTICA LOCAL: LES PRIMERES ELECCIONS MUNICIPALS, 1979

En les *eleccions generals del 15 de juny del 1977* que van elegir les Corts que van aprovar la Constitució de 1978, la UCD va guanyar a Ontinyent amb 5512 vots, seguida pel PSOE amb 3959, el PCE amb 1785 i AP amb 1189. En les *eleccions locals de 1979*, primeres municipals democràtiques, a Ontinyent va guanyar la UCD amb 5525 sufragis, seguida pel PSOE amb 3604 vots, el PNPV amb 2043 vots, el PCE amb 1845, l'ORT va obtenir 1562 i el MCPV només 91. En eixir moltes corporacions constituïdes per pacte PSOE-PCE, en 1979 i posteriors eleccions locals, el pas al poder municipal de molts activistes del moviment obrer va afeblir les estructures dels sindicats.

«A Ontinyent va eixir com a alcalde Rafael Tortosa, del PSOE, i com a primer tinent d'alcalde Antonio Mollà Tortosa, del PCE i membre destacat de CCOO. També serà regidor José Antonio Robledillo, treballador de Colortex, i en la mateixa candidatura figurarà Miguel Ramos, secretari del tèxtil de CCOO junt amb altres coneguts sindicalistes de CCOO. De la candidatura de l'ORT formaven part afiliats al SU com ara Rafael Peña, Andrea Ramos, José Muñoz... A Bocairent, amb alcalde del PSOE, entrà com a regidor Manuel Molina, organitzador de CCOO en aquesta població, en la candidatura del PCE. A Albaida, l'alcaldia va ser per a la UCD, entrant com a regidor l'organitzador de la UL de CCOO, Rafael Marrahí, en la candidatura del PSPV-PSOE. A Palomar va eixir Fernando Nácher, del secretariat d'Albaida, dins de la llista del PCE; a Montaverner ho féu Juan B. García Soriano, organitzador de la UL de CCOO, que encapçalava una candidatura unitària de l'esquerra sota les sigles MCPV-OEC; i a l'Olleria, J. Antonio Oviedo, també de CCOO, candidat del MCPV-OEC, que aconseguí l'alcaldia.»

La manifestació del 1r de Maig de 1979, convocada unitàriament per CCOO-UGT-USO-SU, va discórrer en Ontinyent de la plaça de la Concepció (front a Paduana) al Barranquet, i per primera vegada va tindre participació de l'alcalde i dels regidors d'esquerres.

DEMOCRACIA OBRERA

ANTE LAS ELECCIONES SINDICALES

En fechas cercanas se va a contarse a los trabajadores, a las urnas, y del resultado de estas elecciones dependerá en gran medida el futuro sindical en España, pero mientras el Gobierno prepara la convocatoria, les O.S.O.O haciendo uso de su carácter responsable quiere dejar bien clara el significado formal e importancia, ya que son las primeras elecciones sindicales que desde hace cuarenta años se hacen en la libertad.

¿Que se va a votar?.- se va a votar los consejos de empresa o comités depende del Gobierno el contenido que le da, que ha la vez defenderá de la presión de los trabajadores, Comisiones Obreras no obstante propone que se vota consejos de delegados, en todas las empresas de más de 50 trabajadores, consejos de delegados de centro de trabajo, para todos los centros o secciones, de más de 50 trabajadores que en su conjunto pueda tener una misma empresa, consejo de delegados de empresa (central) para empresas con varios centros de trabajo de más de 50 trabajadores, compuesto por la suma de los delegados de los diversos centros, los consejos de delegados con más de 20 miembros constituirán de entre los delegados el Comité de empresa por sistema proporcional a los diversos centros o secciones, en el número que se considere oportuno por la mayoría de los delegados y con un número mínimo de 3 miembros. Número de delegados que proponemos:

Centros de 1 a 25 trabajadores	1 delegado
" " 26 a 50 " " "	3 delegados
" " 51 a 100 " " "	5 " "
" " 101 en adelante	1 por cada 25 Trabajadores.

De esta forma lograríamos consejos amplios que gozarían de una gran representatividad que le otorgaría poder para negociar convenios y plantear toda una gama de reivindicaciones, en la empresa y fuera de ella, siempre que se les diera una coordinación a estos, con lo que estaríamos contruyendo un núcleo de unidad por el que

[Dalt] Edició especial de *Democracia Obrera*, òrgan de la Unió Comarcal de CCOO de la Vall d'Albaida i L'Alcoià, amb motiu de les primeres eleccions sindicals de la democràcia, 1978. Arxiu CCOO PV. Col·lecció Ramon Juan Revert.

[Esquerra] Emblema de la Unió Comarcal de CCOO de la Vall d'Albaida en la seu del sindicat.

Primera corporació d'Ontinyent eixida de les primeres eleccions municipals de la Constitució de 1978, en 1979, amb 8 regidors de la UCD (3605 vots), 5 del PSPV-PSOE (3604 vots), 3 del PNPV (2043 vots), 3 del PCPV-PCE (1845 vots) i 2 de la ORT (1562 vots). Rafael Tortosa Vañó va ser elegit alcalde. Foto: *Ontinyent 1881-1981*. En la foto apareixen importants sindicalistes: J.A. Robledillo (CCOO, Colortex), Antonio Molla (CCOO, Mora SA) i Jose Rios Ferrero (UGT).

Ramón Juan Revert

(Montaverner, 1952)

Va arribar al sindicalisme des de la política, era militant del MC, no des de la fàbrica. Fill de família de llauradors pobres, son pare era de l'any 1902 i la mare tenia 45 quan va nèixer Ramón. Son pare era d'Izquierda Republicana, del partit de Manuel Azaña. Venia per via del seu oncle que el va criar, el qual suposa que era blasquista. Era d'esquerres però no era militant actiu. Era un demòcrata agnòstic convençut. La família de la mare era de la DRV. La mare ho vivia d'una manera emotiva i visceral, era molt catòlica. Als 10 anys per mediació del capellà del poble, Ramón va ser enviat intern a l'escolania de la Mare de Deu dels Desemparats a València, on va estar del 1962 a 1967. Quan acaba

l'Escolania, Ramón torna a Montaverner. Ja s'havia creat l'Institut d'Albaida i fa allí el Batxiller superior i la revàlida. És un descobriment. L'internat era una bambolla centrada en la religiositat. En l'Institut comença per primera vegada a compartir aula xics i xiques. Arriba una professora de filosofia molt jove que just havia acabat la carrera i els compta la brutalitat de les càrregues de la policia a València, es deia Carmen. Alguns alumnes contesten al professor de Formació de l'Esperit Nacional, el qüestionen. Ramón va estar a Albaida del 1967 al 1970, anys de molt moviment. Accedix a revistes com *Gorg*, algun *Triunfo*... Arribaven les notícies oficials i entre companys les "descodificaven". Companys d'estudis més majors ajuden a interpretar el que està passant.

En 1970 acaba estudis i ja no pot continuar estudiant, la situació a casa no ho permetia. En 1963 el germà major havia emigrat a Alemanya i en 1965 un altre germà. Ramón passa un any ajudant al seu pare en el camp. El germà major el reclama i se'n va a Alemanya, a Bonn - Bad Godesberg. Llavors es produïx un fet important pel qual Ramón es veu en una crisi. Veu la situació dels emigrants i el diferent tracte que hi ha. S'adona que hi ha diferents categories en l'emigració: en principi eren espanyols, portuguesos i croats, però comença la substitució per turcs i llavors els primers arribats passen a una categoria superior.

Va estar a Alemanya des de juny de 1971 fins que torna a Espanya el dia que va volar Carrero Blanco. És el moment àlgid del moviment contra la guerra de Vietnam a tot el món. Es convoca una manifestació a Bonn contra la guerra de Vietnam i allí va. En la vida s'ha trobat en una situació tan potent. Ramón comença a llegir més, a demanar més informació, fa amistat amb un amic que s'havia afiliat al MC (Moviment Comunista) i vivia en Frankfrut. Ramón es posa a treballar a l'Opel en Frankfurt, al costat de la base americana més forta d'Alemanya. Allí es troba, en una manifestació l'1 de Maig de 1973, amb gent que venia fugint de Madrid per les primeres caigudes del FRAP. A Frankfurt estava la Casa d'Espanya, que portava la gent del PCE en l'emigració, tenien una organització potent. Comença la seua activitat política en el MC. En aquell moment era marxista-leninista pensament Mao Tse Tung. La seua formació era molt bàsica, el *Manifest Comunista*, s'interessa per la qüestió nacional, etc. Li agrada molt la manera d'enfocar la relació del partit amb la gent: una relació molt de conèixer

D'esquerra a dreta: Ramon Juan (Paduana), Pere Vidal (Vidal i Sanz) i Joan Garcia (Trovador), els tres delegats sindicals de CCOO i membres del MCPV. Estiu de 1977.

a la gent, era el que anomenaven la "línia de masses". Casava molt bé amb el seu humanisme de base cristiana.

Torna a Espanya per Nadal per a esperar ser cridat a files, dos dies abans del dia en què començava el Procés 1001. Ramón va eixir d'Alemanya amb tren el 19 de desembre, en Port Bou baixaven i creuaven a peu a Espanya. Va arribar a casa a la nit, en l'últim tren. Al matí d'hora li desperta el seu pare, que tenia 71 anys, i li conta que hi havia un atemptat i havien matat a Carrero. Comença l'activitat de Ramón en Espanya, clandestina. Fins a abril no havia d'incorporar-se a la mili i mentres treballa en una fàbrica de tovalloles, La Bruixa, d'Albaida. Comença a fer contactes, tantejar als treballadors. A Montaverner fa un xicotet grup d'amics que treballaven en Trovador. A l'abril de 1974 s'incorpora a la mili.

Ramón acaba la mili al juliol de 1975 i a l'octubre aconseguix un contracte de treball en Trovador. Sent allí és quan es produïx a Ontinyent la vaga del Barranquet, amb l'ocupació policial de tota la ciutat. En Trovador tenien ja un grup de 5 o 6 persones que formaven una *comissió obrera* clandestina, encara en actitud de formació sense molta activitat. La vaga del Barranquet els oferix l'oportunitat de fer alguna cosa. Havien conegut a un militant de Germania Socialista que treballava en Mantes Mora, a Ontinyent. El xic va a Montaverner a explicar-los el que s'estava plantejant a Ontinyent. Decidixen fer un escrit per a arreplegar firmes per a entregar a la direcció demanant el mateix que es demanava a Ontinyent. Van fer diverses còpies i a l'entrada de la fàbrica es van repartir als de més confiança perquè el feren córrer per seccions: un company en telers, una amiga en confecció, on tot eres dones... Quan els encarregats es van adonar, van requisar les fulles i van exigir saber d'on havien eixit. Allò va provocar que tingueren diversos dies agents de la GC passejant-se per dins de la fàbrica amb les armes a la mà. Va tindre una repercussió enorme al poble. El contracte es va acabar el 14 d'abril de 1976 i Ramón es va anar al carrer.

Ja molta gent sabia de les seues activitats, com a obrers d'esquerres, sense sigles reconegudes. Només alguns més assabentats els reconeixien com MC. Cap a juliol, ja que era impossible trobar faena a Montaverner, la direcció del partit va

1.er Apellido Juan
 2.º Apellido Revert
 Nombre Ramon
 Domicilio Daniel Gil 43 pta 10
 Loc. Ontinyent D.N.I. 20.392.524

Firma del Afiliado:

valorar que havia de passar al nucli obrer fort comarcal, a Ontinyent. Va demanar treball en Paduana, es va mantindre discretament els primers sis mesos per a evitar ser acomiadat. Ja havia contactat amb Miguel Ramos, el seu cunyat Güeto, que treballava en la construcció, els germans García... Ramón ja tenia relació amb el xic de Germania que treballava en Mora, també amb els companys de Paduana i el retor de Sant Rafael li va facilitar contacte amb el grup jove de la parròquia. A les reunions de delegats sindicals del Vertical solia Ramón acostar-se a saber què es coïa per allí. Poc després de quedar fix en plantilla en Paduana, hi ha a la fàbrica una reivindicació forta pel sistema de primes, que era un desastre. A partir d'ací, ja estem en el moment en què CCOO comença a organitzar-se, reunions en casetes de camp, amb Miguel Ramos i els García, Juan de Trovador, Ramón de Paduana, companys de Vidal i Sanz, de Manterol... Quan es crea el carnet-bo, CCOO comença a tindre consistència. En Paduana comença un moviment interessant, en moments quasi

previs a la desaparició del vertical, amb reunions ja importants en CCOO... Ja mort el dictador, encara la reunió de constitució de la Federació Tèxtil de CCOO del PV va ser perseguida, la intenta dissoldre la GC i s'ha de fer en un bancal entre Alcoi i Cocentaina. Ramón va estar també més tard a Barcelona en el congrés de constitució de la federació tèxtil estatal de CCOO, amb uns altres de la comarca i del PV, com Rogelio, de Vila-franca del Cid.

En Paduana, els delegats triats en setembre de 1975 eren de l'USO en la seua majoria. En Paduana comencen a qüestionar la legitimitat i representativitat dels delegats del vertical. Mouen fer eleccions sindicals obertes dins de l'empresa. Van aconseguir que els delegats sindicals del vertical presentaren la seua dimissió i van fer una llista oberta per a les eleccions sindicals. Ramón i els seus van fer una llista composta per gent d'USO, CCOO, el SU i gent no afiliada. Ramón recorda eixa llista unitària com un gran èxit. Això degué succeir ja en el 1978 però abans de les primeres eleccions sindicals democràtiques. Es va produir també a Ontinyent un efecte curiós: la gent de l'USO eren majoritàriament valencians nadius, mentres que els del PCE que donen forma a CCOO són immigrants assentats en el barri de Sant Rafael. Entre la cultura de les JOC - USO - catolicisme obrer i la cultura comunista hi havia una col·lisió forta. Ramón jugava un paper de pont entre els uns i els altres. Representava l'ala esquerra de CCOO i era valencià parlant. Eixa diferència entre les dos cultures es va anar diluint.

En el 1r de Maig de 1978 van fer una concentració en el Barranquet, unes 200 persones. La GC els va convidar a dissoldre's. D'allí es van anar a Sant Rafael i es van tornar a concentrar en un descampat. CCOO era forta ja, gràcies al treball de base important del PCE. El MC també va ser ací, procurant mantindre la unitat interna, amb un respecte mutu. Quan van fer un homenatge a Ramos en CCOO, Ramón va ser amb gust. Han sigut gent decisiva, fonamental.

Ramón continua d'obrer en Paduana. En les primeres eleccions municipals de 1979 es troben amb un problema. La llista del MCPV havia eixit majoritària en l'Olleria, però en la llista n'hi havia de tot: un del PSOE, dos cristians, dos o tres cooperativistes, només un era afiliat del MCPV però no era militant. El MCPV a més havia tret quatre regidors a Montaverner. El MCPV envia a Ramón a anar de suport a l'Olleria. En Paduana, Ramón tenia bronquitis crònica per respirar les fibres que desprenia a l'aire la fabricació de mantes. En juny de 1980, Ramón deixa Paduana i es trasllada a treballar a l'ajuntament de l'Olleria. Des d'eixe moment la seua activitat sindical es reduïx al mínim.

Biografia basada en l'entrevista de l'autor amb Ramón Juan Revert en Montaverner el 30 de gener de 2026.

TEXTIL INFORMA

SINDICAT DE L'HORTA Comissions Obreres

ACUERDO-MARCO
Y
CONVENIO TEXTIL

El present acord i conveni del sector, el definitiu entre les treballadores, el treballadors, els sindicats del sector amb el consens de la política del sindicat i de la patronal de l'horta.

Una política que no és única, però que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

Una política que té en compte el cas de cada cas i que s'aplica a cada cas.

TEXTIL INFORMA

DECEMBRE 1.978

PER UN CONVENT JUST!

FEDERACIÓ TEXTIL DE LA COMARCA DE L'HORTA

CARRE NOU 11
TELÈFON: 2.171.71.04
BARCELONA

16 NOVEMBRE

VOCU OBRERA

Confederació Obrera de Comissions Obreres del País Valencià

GRATUIT PER EL DEFIJAT

TREBALLADORS DEL CARTERO S.A. TAN CATS EN DEFENSA I MANTENIMENT DELS SEUS LLOCS DE TREBALL (L'ATUR NO-TREBALL)

EN DEFENSA DELS LLOCS DE TREBALL

L'ATUR NO-TREBALL SI

(ELL OBRER NO TREBALLA SI NO TREBALLA)

Madrid, Valencia y Eixe

Manifestaciones numerosas contra los topes salariales

El día 10 de Octubre con motivo del día de lucha de los CC.OO. se celebró una manifestación multitudinaria en Madrid, Valencia y Eixe. En todas las ciudades se realizaron manifestaciones multitudinarias con el lema de lucha contra los topes salariales. En Madrid se celebró una manifestación multitudinaria con el lema de lucha contra los topes salariales. En Valencia se celebró una manifestación multitudinaria con el lema de lucha contra los topes salariales. En Eixe se celebró una manifestación multitudinaria con el lema de lucha contra los topes salariales.

SECRETARIA DE PREMIA I PROPAGANDA

5.- EL MOVIMENT OBRER FA FRONT A LA CRISI 1978-1980

5.1.- EL DEBAT SOBRE EL CONVENI MARC I LA CONFLICTIVITAT EN 1978

La negociació col·lectiva en el tèxtil de 1977 a 1979 va girar al voltant de la unificació en un conveni estatal de tot el sector. Suposava millorar les condicions de treball en les zones on els treballadors eren més febles (tot l'Estat llevat de Catalunya i el País Valencià), no sense polèmica perquè retardava la signatura del conveni per la dificultat d'arribar a acords en totes les branques. En febrer de 1978 van haver fortes vagues del tèxtil al voltant de la negociació del conveni. Pesava el desànim produït pel fracàs de la vaga de dos anys abans però la vaga arribà a ser general en Ontinyent. Les habituals relacions complicades entre CCOO i la UGT van empitjorar per la forta oposició del sindicat socialista a les accions de força convocades contra el conveni que finalment es va signar. Havien aparegut els primers signes de crisi industrial. En el mes d'abril hi ha una aturada i una manifestació unitària a Ontinyent, la primera 'legal' contra l'atur en general i contra el primer expedient de crisi que s'havia presentat a Ontinyent. En el mateix mes s'assisteix a la manifestació convocada a València per tots els sindicats dels tèxtil amb unes reivindicacions elementals: salari de 800 pessetes diàries, jornada setmanal de 40 hores, 30 dies de vacances anuals.

5.2.- LA VAGA DEL TÈXTEL DEL 6 AL 8 DE MARÇ DE 1979 I LA CELEBRACIÓ DEL DIA DE LA DONA TREBALLADORA

Fou convocada per CCOO i UGT a tota Espanya per la negociació del conveni, amb la qüestió de la incorporació del subsector de fibres de recuperació al 2n conveni estatal. La USO y el SU es van despenjar i defensaren el tradicional conveni diferenciat i, en un primer moment, van abandonar la taula de negociació i les accions conjuntes. La vaga es va desenvolupar a base d'assemblees al camp de Bonavista i el pla del Grup Escolar Vicente Gironés. Des d'Ontinyent, els treballadors es dividiren en piquets informatius que es dirigien a les empreses dels pobles on hi havia tèxtil, tot donant suport als treballadors que volien parar. D'altra banda, va ser en aquestes dates quan es féu la primera vaga pel conveni a Bocairent, on convocaren CCOO i UGT, decidint fer-la mitjançant assemblees que es reunien als baixos del mercat, votant empresa per empresa tots els assistents. Van parar totes les empreses. L'últim dia de la vaga, el 8 de març, tingué lloc una manifestació a Ontinyent de prop de tres mil persones, amb un grup de dones al capdavant que portaven una pancarta commemorativa del Dia de la Dona Treballadora.

5.3.- GIR DEFENSIU DE LA MOBILITZACIÓ OBRERA I TRENCAMENT SINDICAL 1979

En 1979, conquerida la legalitat i organitzats els sindicats de classe, les demandes obreres van capgirar en un sentit defensiu i es va trencar a nivell estatal la unitat d'acció de CCOO i UGT. Aquest trencament va afectar tant a les respostes a la crisi i la reestructuració industrial com al disseny del sistema espanyol de drets laborals i representació sindical en les empreses. En juliol de 1979, la UGT va signar l'ABI amb la CEOE i en 1980 l'AMI amb el govern de la UCD i la patronal, en desacord amb CCOO que entenia que potenciaven un model sindical burocràtic, antidemocràtic i corporatiu.

CCOO i USO no van voler signar l'Estatut dels Treballadors en desembre 1979 i convocaren accions de protesta, com la manifestació del camp de futbol de Bonavista al centre d'Ontinyent, amb una participació de 200 persones.

5.4.- LA CRISI INDUSTRIAL DELS 80 EN LA COMARCA

Els problemes havien aparegut ja temps abans. La Vall d'Albaida podia en principi resultar més vulnerable a la crisi pel seu excessiu "monocultiu" industrial en el tèxtil i el vidre-ceràmica (75% del PIB i l'ocupació), a més de molt baixa inversió de capital per lloc de treball. El Pla de Reconversió Tèxtil aprovat el 1981 no va tenir en compte les especificitats de la fabricació tèxtil valenciana. Van tancar moltes petites empreses descapitalitzades i es va disparar l'atur obrer, mentre es van consolidar les grans en paral·lel a la desconcentració productiva i la multiplicació del treball "en negre", de l'economia submergida. També es va desencadenar la crisi del sector dels materials de construcció, amb empreses a Castelló de Rugat (rejols i rajoles), Aiolo de Malferit (algeps i calç) i el Ràfol de Salem, totes amb menys de 50 obrers i una crítica situació financera.

En perspectiva, si la industrialització de la Vall d'Albaida és anterior al "miracle espanyol" de la dècada de 1960, la crisi del tèxtil, que en l'Alcoià s'inicia ja en 1965-70, es retardarà a la dècada de 1980 i no serà tan generalitzada, gràcies al pes de l'exportació i a importants inversions en innovació i renovació tecnològica, les quals a Ontinyent permeteren una diversificació que ajudà a superar el declivi en la fabricació de mantes. El suport financer autòcton de Caixa Ontinyent i la creació de cooperatives pels treballadors afectats van ser factors que van ajudar a algunes empreses a la superació de cojuntures difícils.

Cartells de l'assemblea de delegats convocada per CCOO del Tèxtil en 1986 a València i de les Jornades d'Economia Submergida en 1989 a Ontinyent, els quals mostren la preocupació per la extensió de l'economia submergida com a eixida a la crisi del sector en la dècada de 1980. Seu comarcal "Miguel Ramos Molina" de CCOO a Ontinyent.

“El impacto de la crisis económica desencadenada desde mediados de los setenta presenta diferencias en las empresas según su grado de modernización, capacidad para diversificar la producción e importancia de los mercados exteriores (de ahí, por ejemplo, el diferente impacto de la crisis en Bonairent y Ontinyent). En general, los problemas que se presentan son menores que otras zonas y sectores, aunque también en la comarca se producirán cierres definitivos, reconversión en cooperativas o sociedades laborales... Por otra parte, en esos años se acelera el proceso de desconcentración productiva en muchas fábricas, con el aumento paralelo del empleo sumergido, sobre todo en la fase de confección, y la aparición de numerosas firmas comerciales sin apenas estructura productiva. El Plan de Reconversión Textil, dictado por el gobierno en 1981, no tendrá en la comarca la incidencia que tuvo en zonas más castigadas por la crisis; pero a las medidas previstas en el mismo se acogieron bastantes empresas, bien para salvar problemas coyunturales, bien para profundizar en sus procesos de renovación y modernización (a finales de 1985, de los 105 programas de reconversión aprobados en el País Valencià, el 31% correspondía a fábricas de la Vall). En general, el sector textil de Vall d’Albaida se mantiene alejado, en su conjunto, del fantasma de la crisis generalizada.”

Gandía Calabuig, Josep, “Historia de la industria textil en la Vall d’Albaida: (VI) 1960-1985: expansión y desarrollo”, *Crónica* 114 (1992), p. 129.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

Aquesta publicació no haguera estat possible sense la investigació que van fer, fa 25 anys, Carmen Agulló, Vicent Espí i Emili Juan sobre la història de CCOO a la Vall d’Albaida. Bona part de la informació provenen del seu llibre, publicat en 2001.

Agulló i Díaz, Mª Carmen, Vicent Espí i Espí, Emili Juan i Soriano, *Memòria de la utopia: CCOO de la Vall d’Albaida*, Benicull de Xúquer, Set i Mig, 2001.

DD.AA., *Ontinyent 1881-1981*, Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1982.

DD.AA., *Perspectives: Memòria Fotogràfica d’Ontinyent*, Caixa Ontinyent, 2022.

Calzado Aldaria, Antonio, *Agullent, desenvolupament econòmic i canvi social*, Agullent, Ajuntament – IEVA, 1997.

———, *Entre la nit i el marasme: la Vall d’Albaida 1939-1952*, Alzira, Germania, 2005.

Espí Albert, Lluís, *40 anys de la parròquia de Sant Rafael 1965-2005*, Caixa Ontinyent, 2005.

Fuertes Muñoz, Carlos y J. Alberto Gómez Roda, “La caída de las CCOO del textil de Ontinyent y Alcoi en marzo de 1971” i “Els rectors del Concili Vaticà II. Testimonis d’Antonio Duato i Lluís Espí” en *El Tribunal de Orden Público en el País Valencià: testimonios de la represión política y el antifranquismo*, València, FEIS – CCOO PV, 2011, pp. 148-168 i 238-261.

Gandía Calabuig, Josep, *Historia de la industria textil en la Vall d’Albaida: (V) “1936-1960: una etapa decisiva” i (VI) “1960-1985: expansión y desarrollo”*, *Crónica* 112 i 114 (1992).

———, “Ontinyent 1940-1970: anys difícils, anys decisius”, pròleg a *Juan Caparrós Pérez: Ontinyent, els anys decisius*, València, Alfons el Magnànim, 2025, pp. 9-16. Textos de Francesc Vera i Pau Caparrós

———, *Historia de la industria textil de Ontinyent y la Vall de Albaida* (inèdit).

AGRAÏMENTS a Antonio Calzado, Carmen Agulló, Emili Casanova, Emili Juan, Guillem Llin, Guillermo García, Jovi Vidal, Pau Caparrós, Pep Gandia i Ramón Juan.

En l’etapa final de redacció, Pep Gandia va llegir i proposar afegits i correccions a alguns dels textos i imatges, les quals van millorar prou el resultat.

PRESENTACIÓN

Pere J. Beneyto

1

LAS HUELGAS DE 1976 Y EL CONFLICTO DE LA MADERA EN VALENCIA

Pere J. Beneyto

2

ALICANTE, 1976: HUELGA DE LA CONSTRUCCIÓN

Carlos Salinas Salinas

3

TREBALL I MOVIMENT OBRER EN ONTINYENT I LA VALL D'ALBAIDA 1950-1980

Alberto Gómez Roda

4

TREBALL I MOVIMENT OBRER EN LA COSTERA I LA CANAL DE NAVARREÀS 1950-1980

Alberto Gómez Roda

5

MEMORIA OBRERA DE MACOSA: LA GRAN FACTORIA METALÚRGICA VALENCIANA

Francisco Signes Martínez

EDITA

feis
Fundació d'Estudis i
Investigacions Sociològiques
CCOO

COL·LABORA

Diputació
de València

Memòria
Democràtica